

roditor și larg, în țara unde curge miere și lapte...” (Exodul 3,8). Pământul, așadar, este proprietate divină și cei care-l invadează, în acest caz romanii, profanează numele Dumnezeului lui Israel: întreaga țară e părtașă la sanctitatea templului și a orașului Ierusalim. De aici vine legătura indisolubilă a poporului evreu cu teritoriul și necesitatea de a-l curăța de zeii și de obiceiurile altor popoare, eventual prin soluția radicală a războiului.

Mai ales evreii din Galileea trăiau un intens sentiment de nemulțumire interioară pentru ocuparea unui pământ care aparținea, în ultimă instanță, lui Dumnezeu și poporului său și pe care acum îl considerau încălcat și, în bună parte, profanat. Galileea era, într-adevăr, o enclavă iudaică între teritorii locuite de păgâni, adică de neevrei: Samaria, Gaulanitida, Decapolis. Nemulțumirea interioară s-a exteriorizat tot mai mult în sec. I, deseori violent, până la izbucnirea marelui conflict care a fost Primul Război Iudaic, la care au participat mulți evrei galileeni. Pe scurt: galileenii erau evreii cei mai naționaliști. Sentimentul identității iudaice era mai puternic în teritoriul situat mai departe de Ierusalim. Când s-a născut Iisus, era doar un secol de când Galileea redevenise un teritoriu locuit în majoritate de evrei, veniți mai ales din Iudeea.

3.3.2. Grupările religioase: farisei, saduchei, esenieni

Atât Josephus Flavius, cât și Filon din Alexandria, doi autori iudei, dar și Plinius cel Bătrân, un autor roman, oferă informații despre diferitele curente sau grupuri existente în iudaismul sec. I d.H., în timpul lui Iisus. Unii cercetători insistă chiar să se vorbească despre *iudaisme*, la plural, spre a indica diversitatea și pluralismul caracteristice epocii. Termenul nu este chiar lipsit de teame, căci, în perioada cuprinsă între revolta Macabeilor din 167 î.H. împotriva suveranului seleucid Antioh IV Epiphanes și distrugerea Templului din Ierusalim (70 d.H.), iudaismul prezintă diferite fațete, corespunzătoare diferitelor tendințe și sensibilități: fariseii, cu rădăcini în lumea meșteșugărească și intelectuală, lideri și îndrumători ai păturilor populare, saduchei, elita legată de aristocrația sacerdotală și de păturile avute din Ierusalim, și esenienii, grup provenit din aristocrația sacerdotală a Ierusalimului care se automarginalizează în mănăstirea din Qumran, lângă Marea

Moartă. Josephus Flavius, nu fără exagerare, va echivala aceste grupări cu cele trei „filosofii” sau școli filosofice grecești, stabilind analogii între esenieni și pitagoreici, între saduchei și epicureici, între farisei și stoici. Ultima e, fără îndoială, cea mai justificată. E suficient să amintim contactele literare și conceptuale dintre Pavel, marele misionar creștin, un „fariseu” convertit la noua credință (Filipeni 3,5), și gândirea stoică populară.

3.3.2.1. Antecedente istorice (175-152 î.H.)

Lupta împotriva elenizării

Numitorul comun al acestor trei grupări este voința de regenerare a iudaismului în fața provocării reprezentate de cultura, religia și formele de viață elenistice și, ulterior, romane. Punctul de plecare trebuie situat în victoria lui Antioh III cel Mare asupra lui Ptolemeu V în anul 200 î.H., moment în care seleucizii devin noii suverani ai poporului evreu. Dacă Antioh III a acordat încă privilegii evreilor și le-a protejat religia, fiul lui, Antioh IV Epiphanes (175-164 î.H.), a dezlănțuit o mare criză inițiind un program metodic de elenizare a iudaismului: „Și a scris regele Antioh la toată împărăția sa să fie toți un popor și să părăsească fiecare legea sa” (Cartea întâi a Macabeilor 1,46). Campania a avut la început un succes remarcabil – să reamintim că elenismul ajunsese în Israel în 332 î.H., cu Alexandru cel Mare – și acest succes a produs o scindare traumatică în poporul iudeu. După cât se pare, urmând ordinele regelui, unii evrei, susținători ai adaptării iudaismului la elenism, au început să ofere sacrificii în stilul grecesc, să asimileze Dumnezeul lui Israel zeilor greci, să nu mai respecte repausul sabatic și chiar, unii, să nu mai facă fiilor circumcizie și să mănânce carne de porc și de alte animale interzise de Legea lui Moise.

În planurile lui Antioh IV, Ierusalimul trebuia să se convertească într-un oraș integral elenistic (urbanism, obiceiuri, credințe) și pentru asta avea nevoie de sprijinul păturilor conducătoare, al aristocrației sacerdotale și laice din oraș. În acel moment familiile sacerdotale legate de Templu s-au împărțit: unii, în grade diferite, acceptau proiectele lui Antioh IV, alții li se opuneau fățiș. Marele preot Iason (175 î.H.), un descendent al lui Sadoc, poate cu gândul de a nu provoca o ruptură cu regele, a înclinat spre reformiștii moderați. Aceștia propuneau nu atât o transformare radicală a religiei iudaice,

ci o aculturație, o preluare a elementelor culturii grecești dominante, de exemplu introducerea de modele grecești în educație. Dar Antioh voia mai mult și l-a numit (172 î.H.) în locul lui Iason ca mare preot pe Menelau. Membru al aristocrației sacerdotale, dar din afara neamului lui Sadoc, acesta a uzurpat în mod nelegitim funcția cea mai reprezentativă a iudaismului. Cu Menelau s-au impus cei care promovau pur și simplu sincretismul religiei lui Moise cu credințele și divinitățile grecești, ceea ce se întâmplase cu religiile autohtone ale tuturor popoarelor vecine cu Israelul. Aceasta era și opțiunea lui Antioh: Dumnezeul lui Israel să fie asimilat divinităților panteonului grec, și anume lui Zeus, părintele zeilor.

Regele a sporit presiunea asupra celor ce practicau cu strictete religia iudaică și-a început o persecuție în toată regula, amenințând cu moartea pe opozanți și cu arderea sulurilor cu cărțile sfinte iudaice. Programul elenizant a atins apogeul în decembrie 167 î.H., când Antioh IV a pus să fie construit un nou altar pe altarul de jertfă din Templul din Ierusalim și l-a dedicat lui Zeus din Olimp, divinitatea supremă a panteonului grec, care trebuia să unifice credințele religioase ale tuturor supușilor săi. Regele mersese prea departe și Matatia – preot din Ierusalim care părăsise orașul, stabilindu-se în îndepărtatul sat Modein, cu cei cinci fii ai săi, supranumiți *Macabei* („ciocane”) – a dezlănțuit răscoala în numele fidelității față de Legea și religia părinților.

Din peșteri și ascunzători din deșertul Iudeei, răsculații au început o luptă de gherilă încununată de succes, care le-a asigurat controlul unor zone din țară. În 164 î.H. a murit Antioh IV și Iuda Macabeul a reușit, până la urmă, să controleze o parte din Ierusalim, inclusiv colina pe care fusese ridicat Templul. Imediat clădirea cea mai sacră a fost purificată și restaurată, cu un nou altar pentru cultul Dumnezeului lui Israel. După puțin timp, Antioh V Eupator (164-162 î.H.), succesorul lui Epiphanes, oferea pace iudeilor și accepta ca ei să trăiască „după legile lor ca și mai înainte”, adică în conformitate cu Legea părinților (Cartea întâi a Macabeilor 6, 59).

Răscoala lui Matatia și a fiilor săi a avut sprijinul imediat al asideilor (*hassidim*), al „pioșilor”, grupări „devotate trup și suflet Legii” (Cartea întâi a Macabeilor 2, 42)¹. Aceste grupări reprezintă o amplă mișcare de reînnoire a evlaviei și religiei iudaice. Pe măsură

¹ În Biblia Ortodoxă românească: „oameni vârtosi din Israel și care păzeau legea”.

ce, odată cu Antioh IV Epiphanes, presiunea proelenistică creștea, se accentua în popor sentimentul de adeziune la religia părinților și de apărare a obiceiurilor iudaice. Pentru mulți, refuzul oricărei legături sincretiste cu religia greacă trebuia să fie total, căci era în joc însăși existența religiei iudaice.

Cum remarcă P. Grelot, amenințarea reprezentată de Antioh IV apare concludent în cartea lui Daniel, scrisă într-un stil apocaliptic, apropiat de cel *hassidim*. În fața unui prezent considerat dezastruos, această operă cuprinde o succesiune de revelații divine asupra istoriei umane, văzută ca scenă a triumfului lui Dumnezeu. Astfel, cu așteptarea instaurării Împărăției lui Dumnezeu, se deschide o speranță după moarte, ca răsplată pentru cei ce au rezistat cu fidelitate. În mod asemănător, într-un alt text, Cartea Visurilor (inserată într-o scriere apocrifă, Cartea întâia a lui Enoch, capitolele 83-90), se contemplă un sfârșit glorios al istoriei umane prin ridicarea unui nou templu unde se reunesc toți cei ce au respectat până la capăt Legea. Aceste idei se răspândeau în popor și Iisus le va folosi pentru a spune că Dumnezeu a început să devină prezent în istoria omenirii, cu alte cuvinte, că Împărăția lui este deja aici: „S-a împlinit vremea și s-a apropiat împărăția lui Dumnezeu” (Marcu 1,15).

Unul din nucleele mișcării *hassidim* sau a asideilor, „pioșii,” va fi reprezentat de învățătorii Legii, laici specialiști în Sfintele Scripturi, care se dedică studierii și interpretării Legii. Treptat, alături de preoți care cunosc Legea și îndrumă poporul cum să o respecte, apar alți experți, laici, care promovează respectarea Legii ca prim semn al religiei lui Israel. Pe lângă respectarea Legii, asideii subliniază că istoria este un spațiu în care Dumnezeu se va manifesta total și că această manifestare nu poate întârzia. Istoria trebuie privită, deci, cu ochii profeției și în ea trebuie văzută brazda lăsată de făgăduința lui Dumnezeu.

Asideii, renovatori religioși, se mișcă într-un teren îndepărtat de strategiile politice. Aceasta îi va distanța tot mai mult de Macabei și de cei care, cu ei, luptă pentru triumful unui anumit proiect politic. Concret, grupurile de asidei se vor disocia de Macabei când Alcimus, din familia sacerdotală legitimă a lui Sadoc, va fi numit mare preot de Demetrios I Soter în 162 î.H.: o bună parte a asideilor sau „pioșilor” vor face pace cu el, în timp ce Macabeii i se opun ferm. Macabeii își vor continua lupta militară și politică atacând monarhii seleucizi, tot mai slăbiți. Iuda, căpetenia militară mitică a Macabeilor, a murit în 160 î.H. în lupta împotriva lui Bachides, guvernatorul Transeufratului,

provincie seleucidă din care făcea parte Iudeea. Comanda a fost preluată de fratele lui, Ionatan, un abil politician care va ști să profite de intrigile și schimbările permanente din monarhia seleucidă, astfel încât în anul 152 î.H. monarhul seleucid îl va numi mare preot și Ionatan își va împlini obiectivul: să devină căpetenia poporului evreu, cu jurisdicție directă asupra teritoriului Iudeei.

Nașterea diferitelor grupări

Sinteza anterioară a complexei istorii a poporului evreu între 175 î.H., anul urcării pe tron a lui Antioh IV Epiphanes, și 152 î.H., data accederii lui Ionatan Macabeul la funcția de mare preot, este utilă pentru a încadra apariția în scenă a celor mai importante trei grupări iudaice din timpul lui Iisus: farisei, saduchei și esenieni. Într-adevăr, ascensiunea lui Ionatan la marea preoție zdruncină structurile puterii. Să nu uităm că oficiul de mare preot era suprema funcție iudaică, concomitent politică și religioasă, care până atunci păstrase o anumită independență, sub descendenții lui Sadoc, de când cu peste opt sute de ani în urmă așa hotărâse regele Solomon. Ca atare, numirea lui Ionatan ar putea fi interpretată, dintr-o perspectivă populară, ca victoria apărătorilor Legii în fața elenizării, inamică a specificului iudaic, și ca o posibilă poartă spre un viitor stat iudaic; dar, din perspectiva păturilor sacerdotale conducătoare, această numire implica o uzurpare a mării preoții legitime (a descendenților lui Sadoc) cu unica finalitate de a consolida puterea politică a Macabeilor, noii stăpâni ai situației. Faptele ulterioare au dat motive pentru ambele interpretări: peste zece ani, odată cu Simon Macabeul (142-134 î.H.), fratele lui Ionatan, va apărea un stat iudaic independent și va începe dinastia hasmonee, care va dura până în 63 î.H., dată la care romanii ocupă țara.

Harta forțelor a fost deci zdruncinată prin venirea lui Ionatan la putere. Au fost afectați toți, dar mai ales aristocrația din Ierusalim, atât cea sacerdotală – care controla până atunci Templul –, cât și cea laică – care domina orașul. În clasa conducătoare, până atunci condusă de descendenții lui Sadoc care dețineau marele sacerdoțiu, se produc trei reacții.

În primul rând, membrii familiei Oniazilor, din neamul lui Sadoc, deținătorii funcției sacerdotale supreme până în 175 î.H., îndepărtați de Antioh IV, își văd acum posibilitățile limitate și hotărăsc să se exileze într-o țară prietenă, Egipt, unde întemeiază, la Leontopolis, un templu schismatic. Templul, care n-a reușit să treacă de statutul unei

capele de familie, după opinia justificată a lui Tcherikover, a fost închis de Vespasian în 72-74 d.H. Ultimul mare preot din această familie la Ierusalim fusese Onias III, „om evlavios și necruțător cu răul”, „apărătorul Legii” (Cartea a doua a Macabeilor 3,1; 4,2)¹, „căpetenie a legământului” (Daniel 11,22), asasinat la Antiohia pe Oronte. Acest personaj charismatic reprezentase cea mai autentică tradiție israelită de fidelitate față de legământ și adversară a oricărui compromis cu elenismul.

A doua reacție a avut ca protagonist un personaj anonim, Învățătorul Dreptății, adversarul Preotului cel Hain conform scrierilor din Qumran, care va întemeia grupul esenienilor. Când Ionatan, probabil Preotul cel Hain, a obținut pe nedrept calitatea de mare preot, cel care până atunci împlinise atribuțiile acestei funcții sau se considera aspirantul firesc, Învățătorul Dreptății, trăiește un fel de exil interior. Ulterior, acest personaj (sau, mai probabil, unul din succesorii lui la conducerea grupării eseniene) a optat pentru retragerea lângă Marea Moartă, la Qumran, unde reunește o comunitate monastică culturală și sacerdotală, o replică spirituală a Templului din Ierusalim. Marele personaj anonim din neamul lui Sadoc împărtășește obiectivul fundamental al *hassidim*, respectarea strictă a Legii, completată de studiul riguros, până la limita unei radicalități extreme. Nu este de mirare că mulți „pioși” se simt apropiați spiritual de comunitatea din Qumran și că unii dintre ei vor îngroșa rândurile unui iudaism marginal și sectar, în opoziție cu preoții care controlează Templul din Ierusalim.

A treia reacție este aceea a aristocrației sacerdotale care rămâne la Ierusalim, dispusă să colaboreze cu noua putere a Macabeilor-Hasmonei, cum colaborase înainte, cel puțin în parte, cu monarhia seleucidă. Acum, însă, mișcarea *hassidim* a zguduit spiritual poporul iudeu și l-a făcut din nou să se axeze pe Lege și preceptele ei. Membrii marilor familii preotești subliniază rolul lor în popor și, ca „fii” sau descendenți ai lui Sadoc/Saduc (ambele forme circulă în ebraică), se autodenumesc *saduchei*. Pe linia „pioșilor”, se proclamă practicanții ai Legii, chiar dacă vor tolera, la nevoie, tendințele elenizante și autocrate ale unor guvernanți Hasmonei ca Ioan Hircan și Alexandru Ianeu. Faptul că un grup de farisei este deja organizat – cum consemnează Josephus Flavius (Antichități 13,10,5) – și nevoia

¹ În Biblia Ortodoxă românească: „legile foarte bine se păzeau pentru evlavia lui Onia arhiereul și ura împotriva răutății”, „râvnitorul legilor”.

de a crea un „lobby” pe lângă noii dinasti Hasmonei, care, în plus, dețin și funcția de mare preot, contribuie la nașterea grupării saduchee. Pragmatismul aristocrației sacerdotale le va asigura saducheilor controlul Sanhedrinului și conducerea Templului, deși, deocamdată, nu ocupă funcția de mare preot, rezervată suveranului hasmoneu. Ulterior, în timpul lui Irod și al romanilor, după căderea Hasmoneilor, vor putea recupera întreaga influență și, până la urmă, și funcția de mare preot.

Succesorii cei mai direcți ai mișcării *hassidim* vor fi fariseii. Probabil că, în noua situație creată prin accederea lui Ionatan la funcția de mare preot, primii care s-au organizat au fost cei care erau cel mai departe de putere. Aceștia, fariseii, se arătau preocupați să păstreze vii principiile care permisese depășirea crizei din timpul lui Antioh IV: adeziunea la religia părinților prin apărarea cu orice preț a practicării Legii. Persecuția lui Antioh, însoțită de martiriul unor persoane devotate Legii, lăsase o impresie profundă în sufletul poporului. Trebuia menținut viu spiritul legăturii cu Legea care se manifestase cu atâta entuziasm într-o importantă parte a poporului iudeu. „Pioșii” proveniți din cercuri cu o anumită poziție socială, din care nu lipsesc învățătorii Legii – intelectualii epocii – se arată preocupați de proiectele lui Ionatan, care ascund o strategie cu caracter pur politic. Fariseii sunt convinși că ceea ce va salva Israelul este, în primul rând, sfințenia vieții poporului, obținută prin respectarea tuturor preceptelor Legii. De aici numele lor, *farisei*, care înseamnă „cei ce disting cu precizie” (*paroixim*), oamenii exactității scrupuloase, ai detaliului în respectarea Legii. Această interpretare a numelui este preferabilă semnificației „separații” (*peruixim*).

3.3.2.2. Fariseii

Interpretarea Legii

Probabil cea dintâi dintre cele trei grupări care a luat naștere, fariseii reacționează în fața noii situații recuperând spiritul și oamenii mișcării *hassidim*, a „pioșilor”. Este posibil chiar ca deja înainte să acceadă la putere Ionatan, ei – poate uniți în „frății” (*haburot*) – să fi fost constituiți ca grup diferențiat. De la bun început fariseii, majoritatea laici, se prezintă ca fideli legământului, drept congregația celor ce respectă cu strictețe Legea (în particular cele zece porunci), și-și concentrează atenția pe anumite probleme: normele purității

rituale legate de lichide și mâncăruri și de contactul cu cadavrele, normele rituale în cultul din Templu, plata zeciuieiilor; respectarea odihnei sâmbăta și în timpul sărbătorilor; normele referitoare la divorț și practicarea faptelor de pietate (rugăciunea, postul, pomana). Prin asta se deosebesc și vor să se deosebească de evreii incapabili să practice Tora: mulțimea incultă, „care nu cunoaște Legea,... blestemată” (Ioan 7,49), cei ce trăiesc în păcat (publicani, prostituate etc.). Pentru asta, în opinia lor, trebuie evitat cu grijă contactul cu străinii și, în particular, cu samaritenii.

Fariseii găsesc simpatie între oameni, căci la ei apropierea de Lege este încărcată de o profundă umanitate, dorința lor ultimă fiind ca Legea să fie practicabilă oricând, în orice circumstanță de viață. De aceea, îmbină o minuțiozitate extremă (conform doctorilor farisei, Legea se desface în 613 porunci care trebuie fără excepție îndeplinite!) cu o interpretare flexibilă și inovatoare a poruncilor, care încearcă să le adapteze și să le facă practicabile. De exemplu, la fiecare șapte ani era an sabatic și, conform Legii, terenurile, atât cele cu semănături, cât și viile, trebuiau părăsite (Exodul 23,10-11). Ceea ce aducea grave prejudicii țăranilor care, la fiecare șapte ani, se vedeau lipsiți de recoltele respective. Din această cauză Hillel, cel mai faimos învățător al Legii din epocă, a elaborat o interpretare aparte a acestui precept, care permitea renunțarea la anul sabatic: așa-numitul *prozbol*.

Aceasta și alte reglementări rezultate din interpretarea farisee a Legii (*halakot*) s-au acumulat formând „tradiția bătrânilor”, căreia fariseii îi dădeau o importanță similară – probabil nu identică – aceleia a Sfințelilor Scripturi sau Legea scrisă. Josephus Flavius spune: „fariseii au dat poporului multe porunci venite de la strămoși, care n-au fost însă înscrise în cartea de legi a lui Moise” (Antichități 13,9,6). Cu timpul, „tradiția bătrânilor” va deveni așa-numita Lege nescrisă care, foarte dezvoltată în timpul lui Iisus, va fi pusă în scris spre 200 d.H. sub numele de Mișna. Mișna va constitui baza Talmudului. Poziția fariseilor față de importanța „tradiției bătrânilor” (v. Marcu 7,5) era respinsă *de plano* de saduchei și va fi și de Iisus. Un al doilea punct important de divergență între farisei și saduchei se referea la unele doctrine din Scripturi, cărțile biblice mai recente: doctrina învierii și a nemuririi ca răsplătă pentru cei ce fac binele (v. Daniel 12,2) și doctrina îngerilor ca făpturi personale intermediare între Dumnezeu și oameni (v. Daniel 10, 20-21). Iisus – și creștinismul – vor accepta aceste două doctrine, în timp ce saduchei le neagă

hotărât: în opinia lor, „sufletele mor împreună cu trupurile” (Antichități 18,1,4).

Influența asupra poporului

La sfârșitul sec. I î.H., fariseii, datorită învățătorilor Legii, vor deveni liderii spirituali ai poporului iudeu, începând cu Ierusalimul și celelalte centre urbane din interiorul și din afara țării iudeilor. Ei nu-și vor limita activitatea la stimularea înnoirii spirituale în cadrul iudaismului palestinian, influența lor va ajunge până la comunitățile iudaice importante din diaspora siriană (Damasc, Antiohia). Fariseii reprezintă, probabil, în sec. I d.H., o formă a iudaismului non-marginală, pe aceeași lungime de undă cu poporul, chiar dacă nu toate propunerile lor legate de modul de respectare a Legii sunt urmate în aceeași măsură.

Fariseii formau un grup inovator, în plin avânt, iar diferențele dintre învățătorii Legii din diferitele școli, arată că erau o grupare în efervescență și formare. Mărturie a acestui fapt sunt cele cinci perechi de învățători ai Legii care sunt capii școlilor corespunzătoare de interpretare (anii 150 î.H.-30 d.H.). Conform unui text din Mișna (Avot 1,4-15), perechea cea mai faimoasă este formată din Hillel – mai deschis ca orientare – și Șammai – mai rigid –, ai căror discipoli direcți sunt contemporani cu Iisus. Într-adevăr, fariseii depășeau deprinderile și obiceiurile primite, reprezentate mai degrabă de saduchei, și interpretarea Legii dată în mediile preoțești ale Templului. Dar nu avem elemente spre a decide dacă iudaismul majoritar, considerat global, era mai aproape de mediile preoțești, cum susține E. P. Sanders, sau de mediile farisee. Dacă judecăm după evanghelii și după Josephus Flavius, se pare că, mai ales în Galileea – teritoriul iudaic mai îndepărtat geografic de Ierusalim –, viața religioasă iudaică beneficia de învățătorii Legii apropiați sau membri ai grupului fariseu. În Iudeea, greutatea obiceiurilor primite și a mediilor preoțești trebuie să fi fost mai mare, în ciuda avântului crescând al fariseilor. Oricum, nu erau mulți (circa șase mii, după Josephus Flavius), dar influența lor se făcea simțită în popor (Antichități, 18,1,3).

Respectați și ascultați inclusiv de saduchei, adversarii lor naturali, și de adepții lui Irod și ai fiilor acestuia, fariseii și-au câștigat simpatia poporului. Trei sunt motivele: primul, non-apartenența lor la aristocrația sacerdotală și laică din Ierusalim, deși printre farisei se găseau oameni legați de păturile conducătoare (să-l amintim pe

Nicodim, un simpatizant al lui Iisus, sau pe Josephus Flavius, istoricul iudeu, dintr-o familie de preoți). Al doilea motiv este adeziunea, mărturisită public, a fariseilor la Lege, caracterizată, în general, prin sinceritate și autoexigență în practicarea religiei: „caută să înfăptuiască tot ce le-a prescris judecata” (Antichități, 18,1,3). Invectivele contra lor, în legătură cu acest aspect, atestate de tradiția creștină cea mai timpurie, și anume în documentul Q (v. Luca 11,39-52 și Matei 23,13-33), vin din denunțarea de către Iisus a unei religiozități prea sigure și mulțumite de sine, care tinde să-i excludă pe cei ce nu practică Legea. În alte cazuri, invectivele din evanghelii sunt expresia polemicii, activă după dărâmarea Templului din Ierusalim (70 d.H.), dintre comunitatea timpurie și iudaismul din epocă, acum dominat total de gruparea farisee. Al treilea motiv al succesului fariseilor trebuie căutat într-un fapt deja amintit: apropierea de problemele concrete cotidiene de care se loveau cei ce voiau să trăiască strict conform Legii. Doctorii farisei le rezolvau cu creativitate și deschidere, dar în același timp acumulau precepte și reglementări. Asta făcea ca practicarea Legii să fie complexă și minuțioasă și, ca atare, să rămână departe de oamenii mai simpli din popor. Dar, comparați cu esenienii, fariseii adoptau poziții largi și echilibrate, nu de caracter elitist. Astfel, în problema teologică dacă acțiunile omului sunt hotărâte de Dumnezeu sau dacă voința umană este liberă, există un contrast între diversele poziții. În timp ce esenienii subliniau „că nu se petrece nimic la oameni care să nu fie conform cu hotărârea divină”, saduchei apărau teza „că suntem responsabili de propriul nostru bine și că suferim ca urmare a modului nostru de a gândi”. Fariseii afirmau, cum rezultă tot din Flavius Josephus (Antichități 13,1,3), că „o parte, dar nu toate faptele stau la îndemâna sorții [providența divină], căci unele pot să fie sau să nu fie în puterea noastră”.

Poziția politică

Fariseii au intervenit activ în viața internă iudaică, deseori la remorca influenței saduchee, dominantă în sferile puterii. Astfel, la începuturile lui Ioan Hircan (134-104 î.H.), fiul lui Simon Macabeu, fariseii se vor bucura de bunăvoința suveranului hasmoneu, dar apoi o vor pierde și vor trece în opoziție. Această schimbare este legată de comportamentul, tot mai accentuat, al lui Ioan Hircan asemenea unui guvernator elenist, departe de idealurile care-i animau pe farisei. Concomitent, lobby-ul aristocrației din Ierusalim, grupul

saducheilor, a devenit marele aliat al lui Hircan. Situația s-a agravat în timpul lui Alexandru Ianeu (103-76 î.H.), fiul lui Hircan, care a ordonat crucificarea a opt sute de opozanți, între care nu puțini farisei. Doar în timpul reginei Salomeea Alexandra (76-67 î.H.) au fost fariseii reabilitați și atunci s-au răzbunat eliminându-i pe foștii persecutori și reinstaurând normele legale impuse de ei, care fuseseră abolite de Ioan Hircan. După aceea, fariseii au făcut parte din Sanhedrin alături de saducheii și și-au păstrat influența activă în viața poporului iudeu.

Cum am arătat deja, fariseii era „activiști” ai practicării Legii, opțiune care, în contextul epocii, avea concomitent un versant religios și unul politic, public și privat. Nu este surprinzător, de exemplu, că refuză să presteze jurământ de fidelitate lui Irod (Antichități 15,10,4) sau că revolta populară împotriva tributului pentru Cezar, condusă de Iuda Galileeanul în anul 6 d.H., a avut sprijinul unor farisei (Antichități 18,1,6). Nu este surprinzător nici că fariseii au împărtășit speranțele populare într-un Mesia puternic, ieșit din casa lui David, care-i va alunga pe romani din țară cu armele, așa cum sunt exprimate în Psalmii lui Solomon (cap. 17,18), scriere din sec. I î.H. de probabilă origine fariseică.

Este evident că, pentru un evreu convins de suveranitatea lui Dumnezeu și de valoarea absolută a Legii, era o rușine ca păgânii să supună poporul legământului și să-l oblige să plătească tribut lui Cezar. Dar dacă stăpânirea respectivă nu împiedica respectarea Legii, se putea tolera un compromis și se putea accepta. Fariseii din timpul lui Irod și al romanilor se mișcă deci, într-o anumită ambiguitate, între speranțele populare de eliberare, împărtășite de orice evreu, și dificultățile obiective de a le realiza. Poate această ambiguitate i-a apărut pe farisei să nu fie târâți și înghițiți de înfrângerea din Primul Război Iudaic, spre deosebire de saducheii și esenienii, care vor dispărea pentru totdeauna din istorie. Fariseii vor opta pentru calea posibilului și se vor distanța de radicalismul zeloților. De aceea, după dezastrul din anul 70 d.H., fariseii vor fi piesa-cheie în formarea iudaismului rabinic. Învățătorii Legii apropiați de ei, intelectualitatea Torei, vor deveni singurii conducători ai poporului iudeu și vor promova supraviețuirea și reconfigurarea unui iudaism fără templu, apărut de un zid spiritual, nu material: studiul și respectarea fidelă a Legii.

3.3.2.3. Saducheii

Puținătatea materialelor referitoare la saducheii și dificultatea interpretării lor nu ne îngăduie să conturăm cu precizie imaginea acestei importante grupări iudaice din timpul lui Iisus. Motivul principal e că saducheii vor dispărea odată cu distrugerea Templului din Ierusalim de către legiunile romane (70 d.H.), fără să fi lăsat documente proprii care să le reflecte tradiția. Prin aceasta se deosebesc de farisei și de esenieni. Pe de altă parte, tradițiile saduchee strânse de Josephus Flavius, de Noul Testament și de literatura rabinică (Mișna și Talmudul) sunt puține, iar informația pe care o oferă este foarte fragmentară. La toate acestea se adaugă imaginile denaturate, conturate în timpurile moderne, care-i prezintă pe saducheii ca pe niște personaje întunecate și sinistre, la mijloc de drum între o religiozitate fictivă, un stil de viață mai mult grecesc decât iudaic și un colaboraționism interesat cu romanii.

Identitatea saduchee

Realitatea nu este însă chiar așa. Sigur, gruparea saduchee apare ca un lobby al păturilor conducătoare avute din Ierusalim, atât aristocrația sacerdotală (cei numiți, la plural, *marii preoți*), cât și oligarhia laică a orașului (cei numiți *căpeteniile*), unite prin legături de familie și interese comune. Cum spune Josephus Flavius, adepții saducheilor sunt „de condiție bună” (Antichități, 13,1,4), cu toate că, evident, nu toți membrii păturilor de sus aparțineau acestui grup. Oricum, saducheii își vor atrage protecția puterilor politice succesive (Hasmonei, irodieni, romani) asigurându-și controlul Templului și, începând din anul 6 d.H., când Iudeea devine o provincie romană, vor ocupa aproape exclusiv funcția de mare preot. Mai mult, din timpul lui Ioan Hircan vor domina Sanhedrinul din Ierusalim, chiar dacă, odată cu victoria fariseilor în timpul reginei hasmonee Salomeea Alexandra (76-67 î.H.), vor trebui să-i accepte pe farisei în marele tribunal iudaic. În cursul sec. I d.H., fariseii vor câștiga putere și prestigiu în popor, ceea ce se va solda cu un echilibru de forțe în Sanhedrin, inegale totuși, de vreme ce funcția de mare preot aparținea saducheilor.

Într-adevăr, în timp ce fariseii reprezentau sentimentele claselor populare, puternica și puțin numeroasa elită saduchee este legată de pătura bogată. Nu trebuie însă subestimată influența saducheilor în rândurile poporului, mai ales în Iudeea, influență vehiculată de

Templu ca loc de adunare și instrucție, unde lumea vine să se roage și să aducă victime pentru sacrificii și ofrande vegetale, dar și să-asculte pe preoții care oficiază.

Am spus deja că saducheii apar în timpul mării crize generate de programul elenizator al lui Antioh IV și a reacției reprezentate de mișcarea asideilor sau *hassidim*. Pe de altă parte, ei pretind că reprezintă moștenirea sadochiților, adică a familiilor sacerdotale din care provine marele preot. Un bun tablou al unui saducheu *avant la lettre* este Isus, fiul lui Sirah și nepotul lui Eleazar, un învățat din Ierusalim, dedicat, prin profesie, să instruiască copiii familiilor avute din oraș, care-și rezumă învățăturile în cartea ce-i poartă numele, Cartea înțelepciunii lui Isus, fiul lui Sirah.

Acest personaj, care a trăit spre anul 200 î.H., apare ca un bărbat cosmopolit și în același timp practicant fervent al Legii lui Israel, poporul său, devotat cultului din Templu și îmbibat de înțelepciunea ce se identifică cu iubirea de Dumnezeu creator și providențial, trăită în rugăciune. Ben Sirah îi laudă pe cei care se dedică studiului Legii și nu ezită să elogieze marile figuri ale Israelului, de la Adam și Enoh până la Nehemia și la marele preot Simon, contemporanul său. Faptele acestor personaje sunt comparate cu cele ale celor mai renumiți eroi greci. Responsabilitatea propriilor acte, purtarea dreaptă și sinceră, relațiile sociale (familie, prieteni, viață publică, guvern), virtuțile (modestia, prudența, generozitatea, stăpânirea de sine), viciile (trufia, minciuna, lăcomia) ocupă un loc important în discursul lui. Sunt absente, însă, temele referitoare la nemurire și înviere, răsplată și pedeapsă după această viață. Personajul ce iese la iveală din cartea lui Sirah este un evreu fidel Legii care se află între două lumi, iudaică și greacă, sau, mai bine spus, un om cu adânci rădăcini în credința părinților, dar nu închis din această cauză formelor culturii și vieții grecești, care atrag atât de mult noile generații din familiile avute din Ierusalim. Poziția lui Ben Sirah este a unui elenist moderat care-și scrie opera în ebraică – limba Israelului – nu în greacă și care se mișcă într-o societate bogată și elitistă, pătura avută din Ierusalim, dornică de deschidere față de lumea elenistică.

Saducheii și Roma

Portretul lui Ben Sirah, schițat mai sus, indică destul de exact substratul religios și cultural al saducheilor, chiar dacă, după criza din timpul lui Antioh IV Epiphanes și reacția ulterioară a *hassidim*, se va modifica printr-o insistență mai mare pe respectarea Legii. E de

adăugat apoi versantul politic. Deseori saducheii din timpul lui Iisus au fost etichetați ca simpli colaboraționiști ai romanilor, care ar fi profitat de puterea lor pentru a-și menține statutul și a trage cât mai mult profit posibil. Realitatea este că saducheii acționează cu o evidentă conștiință a responsabilității în calitate de căpetenii ale Templului și Sanhedrinului, cele două instituții fundamentale ale poporului iudeu. Atașamentul lor față de patrie și religie este neîndoielnic. Gândesc în funcție de binele colectiv sau de ceea ce înțeleg ei prin acesta. O demonstrează cuvintele marelui preot Caiafa în fața întregului Sanhedrin când vrea să justifice utilitatea eliminării lui Iisus „decât să piară tot neamul”, adică înainte să vină romanii să ne distrugă „locul nostru sfânt [Templul] și tot neamul” (Ioan 11, 48.50)¹.

Sigur, Templul nu este doar centrul vizibil al iudaismului, ci și instituția care constituie rațiunea de a fi a saducheilor: fără Templu, vor dispărea, așa cum a demonstrat-o anul 70 d.H. Dar saducheii se consideră păzitorii poporului iudeu și pragmatismul lor politic pe această convingere se întemeiază. Religie și stat formează, în cazul lor mai mult decât în oricare altul, un tot indivizibil ce-i poate purta pe calea prudenței interesate sau chiar a nedreptății celei mai flagrante. Sau îi poate conduce pe calea unui naționalism radical și violent – ca acela al zeloților – care se autodistruge printr-o idee teocratică dusă până la ultimele consecințe: Dumnezeu ca unic Stăpân al Israelului și romanii ca inamici ai lui Dumnezeu. Templul și saducheii vor dispărea împreună.

Interpretarea Legii

Gruparea saduchee se va dizolva în anul 70 d.H., înghițită de catastrofa Primului Război Iudaic, care va implica și distrugerea, cu doi ani mai devreme, a esenienilor din Qumran. Strategia politică a saducheilor trecea prin pactul cu romanii și adaptarea la circumstanțe, oricât de dificile, și, în plus, ideile lor religioase erau total refractare speranțelor populare de transformare radicală a realității prezente de opresiune și nedreptate. Ideile apocaliptice despre o intervenție divină hotărâtoare în istorie, cu o judecată divină care să fie răsplată eternă pentru unii și pedeapsă pentru alții, însoțită de învierea morților, înflăcărau nu puține spirite. Astfel, fariseii – și

¹ În Biblia Ortodoxă românească: „... vor veni romanii și ne vor lua țara și neamul”.

lisus – vor accepta învierea morților și, în parte, unele idei apropiate discursului apocaliptic (Mesia, Împărăția lui Dumnezeu), în timp ce saducheii le vor respinge *de plano*: „saducheii [...] zic că nu este înviere” (Luca 20,27). Motivul este foarte simplu: în cele cinci cărți ale Pentateuhului, unicele cărți biblice normative pentru saducheii, nu există nici o mențiune despre învierea morților. Potrivit Faptelor 23,8, saducheii negau și existența îngerilor și a spiritelor, adică a demonilor. În Pentateuh apar însă îngerii ca trimiși ai Domnului (de exemplu, în Geneza 28,12, Iacob vede în vise îngerii lui Dumnezeu care coboară și urcă între cer și pământ). Ca atare, poate că saducheii neagă doar faptul că fiecare om are îngerul său păzitor, cel ce pururea vede „fața Tatălui” (Matei 18,10): refuzul saducheilor de a recunoaște existența îngerilor păzitori (nu a îngerilor în general) s-ar putea explica prin dorința lor de a nu diminua valoarea voinței și libertății fiecărui om.

Din cele spuse, se deduce că saducheii consideră Pentateuhul sau Tora (Legea în sens strict) ca unica Scriptură cu caracter nemijlocit normativ. Celelalte cărți biblice, mai ales cărțile profeților, ar avea valoare doar cu referire la pietate și îmbărbătare. De aceea saducheii căutau doar în Pentateuh bazele pe care să-și întemeieze argumentațiile. Spre deosebire de farisei, nu vor recurge niciodată la frazele sau opiniile doctorilor Legii anteriori lor, adică la „tradiția bătrânilor” ca argument de autoritate pentru a justifica o anumită interpretare. Flavius Iosephus spune că saducheii întrețin „dispute despre înțelepciune cu dascălii proprii” (Antichități 18,1,6). Într-o manieră similară, se comentează despre Iisus că „îi învăța precum cineva cu autoritate, nu ca învățătorii Legii” (Marcu 1,22)¹. Aceasta nu înseamnă că n-au existat interpretări ale Legii comune tuturor saducheilor. Trebuie subliniat însă că opiniile dascălilor saducheii nu sunt normative nici pentru ei înșiși și, ca atare, potrivit lor, nu există nici o „tradiție a bătrânilor” care să reprezinte autoritatea. Cu alte cuvinte, pentru saducheii, opiniile propriilor învățători ai Legii au o valoare temporară și circumstanțială și pot fi modificate: singurul lucru inamovibil e Legea ca atare. Nu pot exista adausuri de nici un fel la Tora scrisă.

Firește, problemele vieții de zi cu zi sunt foarte diferite și multe nu apar în Pentateuh. Saducheii oferă răspunsuri, ca și fariseii. Din

¹ În Biblia Ortodoxă românească: „îi învăța pe ei ca Cel Care are putere, iar nu în felul cărturarilor”.

nefericire, materialul disponibil se reduce la foarte puține texte. În cel mai explicit, care se află în tratatul *ladaim* din Mișna (4, 6-8), se fac referiri la diverse probleme care sunt obiect de controversă între farisei și saducheii: norme ale purificării rituale (oase de animale, vase, apa care iese dintr-un cimitir), responsabilitatea unui stăpân pentru sclavul lui și modul de redactare a unui act de divorț. Merită menționat că în acest text saducheii se arată mai puțin rigoriști ca fariseii! În schimb, într-un alt caz, referitor la relaxarea repausului sabatic, cunoscută ca *eruv*, fariseii sunt cei ce se dovedesc mai flexibili (tratată Eruvin 6,2). Acesta și alte cazuri, precum aplicarea pedepsei capitale celui care a mărturisit strâmb (tratată Makot 1,6), arată că accentele fariseilor și saducheilor sunt diferite, dar procedeele exegetice utilizate de ei sunt similare. Diferența stă în valoarea, normativă sau nu, pe care o acordă sentințelor „bătrânilor”, învățătorii Legii recunoscuți. Saducheii nu vor forma niciodată un corpus al tradiției cu interpretări proprii, spre deosebire de farisei. Acesta va fi un alt motiv pentru care vor rămâne, cum remarcă J. P. Meier, figuri estompate în umbra istoriei.

3.3.2.4. Esenienii

Esenienii și Qumranul

Cu toate rezervele arătate de unii cercetători, comunitatea din Qumran, de lângă Marea Moartă, a fost, se pare, centrul esenienilor, o grupare iudaică despre care dau informații Plinius cel Bătrân, Filon din Alexandria și, firește, Iosephus Flavius. Cum am spus anterior (3.3.2.1.), originea esenienilor trebuie situată spre 150 î.H. (după unele opinii spre 140/130), când o parte a aristocrației sacerdotale din Ierusalim rupe relațiile cu Macabeii-Hasmonei. Asta se întâmplă probabil în timpul lui Ionatan, numit Preotul cel Hain în documentele găsite la Qumran, cel care a ajuns în mod nelegitim mare preot înlocuind un descendent al lui Sadoc care ocupa sau trebuia să ocupe această funcție sau care îi îndeplinea atribuțiile; cel numit – criptic – Învățătorul Dreptății. Acest personaj necunoscut îl înfruntă pe Ionatan, rupe legăturile cu propriul cerc, aristocrația sacerdotală din Ierusalim, și întemeiază gruparea eseniană.

Se pare că între anii 150 și 135 î.H. un mic grup de oameni se instalează într-o fortăreață abandonată de la Khirbet Qumran, lângă Marea Moartă. Doar într-un al doilea moment, între anii 125 și

100 î.H., un număr considerabil de persoane – nucleul central al esenienilor – se așază definitiv în complexul de la Qumran, în plin deșert al Iudeei, la cca 30 km de Ierusalim. Acest complex constă dintr-o casă mare cu un refectoriu sau sală de mese, un birou, un atelier de ceramică, mari săli de reuniuni (folosite și ca dormitoare?), depozite, trei mari rezervoare (aprovizionate cu apă printr-o conductă), diferite băi rituale și un turn de pază. Nu știm dacă atunci când se construiește mănăstirea liderul grupului este tot fondatorul sau, mai probabil, acum grupul este condus de unul dintre succesorii lui, care se numește tot Învățătorul Dreptății și continuă să-l înfrunte pe suveranul hasmoneu în funcție și pe marele preot (Ioan Hircan?), Preotul cel Hain din textele qumraniene.

Cauzele exacte ale rușii și automarginalizării esenienilor, ca și istoria lor, se pot afla – cu toate dificultățile – din documentele comunității qumraniene. Reiese cu claritate că Învățătorul Dreptății a vrut să se despartă de „oamenii răi” (Regula Comunității 5, 1-2). Plinius cel Bătrân o confirmă, nu fără a sugera un anume exotism: „[Esenienii sunt] o rasă singuratică și admirabilă... doar palmierii (în vestul Mării Moarte) îi țin companie” (*Istoria naturală* 5,15). Acolo, comunitatea din Qumran, care are conștiință și comportament de „sectă” în relație cu restul iudaismului, se configurează după un model sacerdotal și cultural, în care purificările rituale ocupă un loc central.

Pe de altă parte, studiul și respectarea Legii sunt purtate pe un teren de mare radicalitate și exigență. Viața comunitară, de tip monastic, se desfășoară într-un climat spiritual profund, însoțit de o puternică tensiune escatologică: cei din Qumran se consideră Israelul autentic, cu misiunea de a pregăti marea luptă de la sfârșitul istoriei, care se va sfârși prin triumful strălucitor al celor fideli Domnului. Nu este de mirare că autorii antici care vorbesc despre esenieni o fac cu mare respect. Scrie Josephus Flavius: „[esenienii] merită să fie admirați pentru dreptatea lor, prea puțin cultivată de greci sau de barbari” (Antichități 18,1,5). Cu posibilitatea de a citi din sursă directă o parte importantă a bibliotecii din Qumran, lectorul de astăzi este izbit de bogăția spirituală și literară a unor opere ca Psalmii de recunoștință (*Hodayot*), găsiți în prima peșteră, sau rugăciunile liturgice, între care Cântările de sacrificiu de sâmbătă, din a patra peșteră, care reflectă liturgia cerească și îngerească la care participă cei ce sunt ca îngerii, membrii comunității qumranite.

O comunitate separată

Gruparea esenienilor nu se reduce însă la membrii comunității din Qumran care trăiesc, ca să folosim cuvintele lui Plinius, „fără femei și fără bani”. În afara Qumranului, în sate și orașe din Palestina, poate și în diaspora, există comunități eseniene care practică religia iudaică conform principiilor și normelor proprii, dar se căsătoresc (nu „de dragul desfătărilor, ci din dorința de a avea copii”, cum subliniază Flavius Josephus, Războiul 2,8,13) și dispun de proprietăți private, provenite din munca agricolă și din activități comerciale. Sunt, însă, obligați să contribuie la fondul comunitar cu o cotă lunară corespunzătoare la două zile de muncă și să acorde ospitalitate nelimitată membrilor grupării care îi vizitează. Așa consemnează manuscrisul denumit Documentul de la Damasc, găsit în sinagoga din Cairo în 1896, care reprezintă un regulament pentru comunitățile eseniene ce trăiesc în afara Qumranului. Purtarea austeră, profundul sentiment de fraternitate și generozitatea extremă între ei trezesc încă o dată elogiul lui Flavius Josephus: „fiecare dă din averea sa celui care este nevoiaș și primește la rândul său de la celălalt ceea ce îi lipsește” (Războiul 2,8,4).

Esenienii se consideră vestigiul Israelului autentic, aleși între cei aleși, cărora Dumnezeu le-a dăruit un Învățător al Dreptății care să-i conducă pe calea inimii” (Documentul de la Damasc 1,11). Dumnezeu a făcut cu ei un legământ veșnic și le-a făgăduit calea sfințeniei și adevărului. De aceea, Filon vrea să explice termenul *essenis* (*essaioi*) pornind de la cuvântul pentru „sfinți” (*hosioi* în greacă) (*Hypothetica* 11,1). Sau, cu o altă imagine, esenienii sunt cei ce se adapă din fântâna cu apă din abundență, Legea, săpata de preoți și de laici („înțelepții Israelului”) care s-au rupt de Templul din Ierusalim și s-au retras în deșert, unde au realizat „interpretarea exactă a Legii” (Documentul de la Damasc 4,8).

Dar care sunt normele de viață, comportamentul concret, drept și pios, al bărbaților și femeilor din comunitățile eseniene? Esenienii optează pentru familia monogamă și fidelă, pentru disprețul bogățiilor, pentru respectarea legilor morale (de exemplu, ajutarea săracilor, a văduvelor, orfanilor, chiar a străinilor), împlinirea cu scrupulozitate a legilor rituale (de exemplu, absența relațiilor sexuale în perioada ciclului menstrual) și respectarea sărbătorilor (conform calendarului și normelor eseniene). Într-un cuvânt, își propun „să se întoarcă la Legea lui Moise, căci în ea totul este statornicit” (Documentul de la Damasc 16,2).

Intrarea în comunitate implică o înnoire spirituală profundă, trăită concomitent în pace și în muștrarea, fără dușmănie, a fratelui. Lectura Documentului de la Damasc oferă imaginea unei comunități riguros ierarhizate, dar dominată de spiritul fratern care implică folosirea în comun a bunurilor: este evident că printre esenieni nu există săraci; căsătoria sub 20 de ani este interzisă (Regula Congregației 1,9-11). În fața unei asemenea atitudini, nu este surprinzător că nu-și precupețesc laudele la adresa esenienilor nici autori contemporani, ca E. P. Sanders, care-i caracterizează drept „evreii cei mai pioși, cei mai riguroși și devotați Legii, cei mai conștienți de slăbiciunea umană, cei mai încrezători în grația divină, cei mai radicali, cei mai deosebiți”. Numărul lor este evaluat de Flavius Josephus la circa patru mii (Antichități 18,1,5).

Una dintre comunitățile mixte de esenieni, cu femei și copii, era poate situată în actualul Ain Feshka, la câțiva kilometri sud de Qumran, unde au fost descoperite îngrădituri pentru grădini și țărcuri pentru turme, ca și un cimitir cu vestigii umane – de bărbați și femei. Este posibil ca acest mic nucleu esenian să fi reprezentat un sprijin pentru mănăstirea qumranită din apropiere, formată exclusiv din bărbați. La Qumran, cum se poate deduce din documentele sectei, trăiau doar bărbați în regim de celibat. S-a afirmat frecvent că rațiunea acestei practici, singulare – ca grup – în cadrul iudaismului trebuie căutată într-o concepție despre relațiile sexuale ca genera-toare de impuritate. Qumraniții ar fi împins până la extrem norma abstenenței sexuale a sacerdoților, valabilă doar când se aflau în serviciu la Templu: acum, norma ar implica întreaga viață. Celibatul, însoțit de castitate, ar fi un mijloc evident de a păstra permanent puritatea rituală.

Dar poate fi și o altă rațiune: cei din Qumran se consideră soldați ai lui Israel care trebuie să lupte împotriva dușmanilor lui Dumnezeu în marea bătălie a sfârșitului timpurilor și, prin urmare, trebuie să fie „perfecti trupește și spiritual”, căci trebuie să lupte alături de îngeri, care nu cunosc relațiile trupești (Regula Războiului 7,5-7). Pregătirea spirituală pentru această luptă decisivă ar însemna să trăiască în celibat și să evite comportamente care trezesc dorința sexuală (de exemplu, să umbli, fără motiv, gol Regula Comunității 7,12). În orice caz, este exclusă, ca rațiune pentru practicarea continenței sexuale, autoapărarea în fața presupusei lascivități feminine, motivul dat de Flavius Josephus: „fiindcă au convingerea că nici una dintre ele nu-și răstărează credința față de un singur om” (Războiul 2,8,2). Filon din

Alexandria se exprimă în termeni similari (*Hypothetica* 11,14-17). Celibatul din motive misogine nu concordă cu afirmația din Regula Comunității conform căreia comunitatea Israelului „în ultimele zile” – comunitatea eseniană adică – include „copii și femei”, care trebuie instruiți „în toate preceptele legământului” (1,1-5).

În ceea ce privește bogăția, poziția esenienilor din Qumran este mult mai strictă, evident, decât a esenienilor din orașe și sate. La Qumran se exclude total proprietatea privată: cel admis definitiv în comunitate trebuie să-și pună averea la dispoziția acesteia. Acest lucru îl afirmă Flavius Josephus (Războiul 2,8,4) și îl confirmă Regula Comunității găsită în prima peșteră: după ce a rămas doi ani în mănăstire, novicele este votat și, dacă votul e pozitiv, este înscris ca frate în comunitate „pentru Lege, pentru judecată, pentru puritate și pentru comunitatea bunurilor” (6,22). Acestea sunt cele patru angajamente fundamentale pe care și le ia un nou membru al mănăstirii qumranite: să respecte Legea cu fidelitate conform normelor și interpretărilor sectei, să fie ascultat în deciziile comune, să îndeplinească preceptele referitoare la puritatea strictă (qumraniții urmează norme de purificare de parcă ei toți, sacerdoți sau laici, ar sluji la Templu) și să renunțe la posesiunea asupra bunurilor proprii, intrate într-un regim de uz comun în mănăstire. Singurele lucruri particulare sunt o sapă pentru acoperirea excrementelor proprii, o piesă de lenjerie intimă și o tunică albă pentru masă și pentru întâlnirile comunitare.

Bunurile comunitare trec în gestiunea membrilor de origine sacerdotală. Aceștia formează consiliul director și au autoritate deplină de decizie, execuție și, dacă este cazul, de corectare și pedepsire a greșelilor comise, care poate ajunge până la excluderea din comunitate. Este cazul celui care defăimează pe fondator sau pe conducători, al celui care blasfemiează sau încalcă un precept important al Legii. Ierarhizarea strictă a organizației qumranite ar putea sprijini supoziția că arbitrariul responsabililor domină viața comună. Nimic mai departe de adevăr! Este suficientă lectura normelor cărora trebuia să i se supună Instructorul, cel care prezidează sfatul comunității: bărbat înțelept, care să respecte voința divină, Instructorul trebuie să-și susțină frații, distingând ceea ce e mai convenabil, învățându-i și conducându-i cu dragoste, căci „este timpul pregătirii drumului în pustie” înainte de timpurile finale (Regula Comunității 9,19-20).

Respectarea Legii

Un element central la Qumran este practicarea normelor de puritate rituală și o respectare foarte strictă a Legii. De exemplu, esenienii interpretează cu o asemenea rigoare legea odihnei de sâmbătă că, dacă un animal cade într-un puț sau într-o groapă în această zi, nu este îngăduit să fie scos (Documentul de la Damasc 11, 13-14). Nu aceasta este poziția învățătorilor Legii apropiați de farisei și nu este nici a lui Iisus. Dimpotrivă, acesta afirmă: „Care dintre voi, de-i va cădea fiul sau boul în fântână, nu-l va scoate îndată în ziua sâmbetei?” (Luca 14,5; v. Matei 12,11). Un document qumranit, numit „Carta halakica”, găsit în peștera a patra, este deosebit de relevant pentru normele rituale și juridice ale dascălilor esenieni, clar diferite de cele ale fariseilor și, din puținul pe care-l cunoaștem, de interpretările saduchee. Probleme legate de Templu ca sacrificiile și ofrandele făcute de păgâni, juninca roșie (v. Numerii 19,1-10), burdufurile din piele de animal folosite pentru transportul lichidelor, tipurile de animale ce pot fi sacrificate, zeciuielile din fructe și animale ce trebuie plătite preoților... și mai ales tema calendarului indică, în spatele autoexcluderii Învățătorului Dreptății, fondatorul esenienilor, existența unei confruntări în interiorul aristocrației sacerdotale din Ierusalim asupra tuturor acestor probleme.

Cum am arătat deja, accesarea lui Ionatan la funcția de mare preot trebuie să fi presupus victoria unei facțiuni, cea a viitorilor sadociți sau saduchei, și înfrângerea celui alt grup, în frunte cu Învățătorul Dreptății, care-și revendică și el apartenența la neamul lui Sadoc. Într-adevăr, în Regula Comunității citim că aceia care vor să se curețe de orice rău trebuie să se departe de „oamenii pierzaniei” (sau de „oamenii grotei”, 10,19) și să formeze o singură comunitate sub autoritatea „fiilor lui Sadoc, preoții care păstrează legământul” (5,1-2).

Punctul celei mai virulente confruntări dintre cele două grupuri sacerdotale era, neîndoielnic, problema calendarului utilizat la Templu, care reglementa data sărbătorilor în Israel. Se pare că în prima jumătate a sec. II î.H. calendarul lunar, fixat în funcție de fazele lunii (și folosit înainte de exilul babilonian), ar fi substituit calendarul solar (douăsprezece luni a treizeci zile, plus patru zile ca să se ajungă la 364), până atunci oficial în Templu. Această modificare însemna schimbarea datei marilor sărbători care se celebrau, în opinia esenienilor, într-o zi eronată. Nu este deci surprinzător că la Qumran s-au găsit o duzină de copii ale Cărții Jubileelor, întocmite pe baza

calendarului solar, și multe texte astronomice – e adevărat, extrem de fragmentare și cu elemente de tip ezoteric cum ar fi amestecul de alfabet în același text – referitoare la mișcarea corpurilor cerești, fixarea sărbătorilor iudaice și serviciul sacerdoților în Templu.

Se pare deci că exilul interior al esenienilor își are originea, în bună parte, în confruntarea dintre două grupări ale aristocrației sacerdotale din Ierusalim în probleme juridice și de cult: saduchei, aliați cu Ionatan și cu succesorii lui, și esenienii, care se consideră autenticii fii ai legământului și apărătorii purității cultului în opoziție cu un Templu profanat, care va fi renovat doar de Învățătorul Dreptății. Mai mult, Sulul Templului – găsit în peștera a unsprezecea – care amestecă elemente din Deuteronom cu norme nebiblice, se prezintă ca o revelație divină, căci Dumnezeu vorbește aici la persoana întâi: conștiința qumranită a alegerii îi conduce spre a se considera depozitari direcți ai cuvântului lui Dumnezeu. Faptul că multe alte cărți biblice găsite în biblioteca din Qumran au fost rescrise și lărgite cu materiale noi arată apropierea qumraniților de gândirea apocaliptică: comunitatea se conduce, în ultimă instanță, după „cele revelate despre timpurile orânduite [de Dumnezeu]” (Regula Comunității 1,9).

Autenticul Israel

Preocuparea pentru toate aceste probleme cultice și rituale nu trebuie să ne facă să uităm definiția pe care esenienii din Qumran și-o dau lor înșiși: „o comunitate într-adevăr, bună umilință, iubire milostivă și dreaptă gândire”, în care se intră după „schimbarea vieții”, cea ce înseamnă sfârșitul „îndărătniciei proprii inimii” (Regula Comunității 2,24; 3,1-3). Intrarea în „legământul lui Dumnezeu” trebuie să fie curată și sinceră, căci, dacă cineva refuză cunoașterea care i se dă și nu-și păstrează fermă decizia de a-și schimba viața, „nu va fi îndrituit [...], nu va fi curățat prin ispășiri, apa abluțiunilor nu-l va curăța” (3,3-5). Cinstea inimii și sinceritatea vieții sunt elemente fundamentale pentru a aparține „fiilor luminii” și pentru a fi salvat „prin mila lui Dumnezeu”, chiar dacă vor exista obstacole și dureri: dreptatea bună și salvatoare a lui Dumnezeu, afirmă Regula Comunității qumraniene, „va curăța pentru totdeauna păcatele mele [...], mă va purifica de necurăția proprie ființei omenești” (11,14).

Se stabilește o balanță foarte echilibrată între ceea ce trebuie să facă omul și ceea ce Dumnezeu face posibil în inima lui. În inima

fiecăruia se înfruntă două spirite, al adevărului și al minciunii, care-și au originea în lumină și în întuneric, ambele create de Dumnezeu, dar în opoziție unul cu altul. Aceste două spirite sunt prezente în „istoria tuturor oamenilor” (4,15). Iar sfârșitul timpului se caracterizează prin sfârșitul nedreptății și al minciunii și prin triumful sfințeniei și adevărului. Lupta feroce se dă acum și se va rezolva apoi: așa a hotărât Dumnezeu „în tainele științei sale și în înțelepciunea gloriei sale” (4,18). Speranța înflorește la sfârșit, când sosește Mesia, trimisul lui Dumnezeu, și se împlinește tot ceea ce indică o nouă lume: cei drepti vor fi răsplătiți, bolnavii se vor vindeca și morții se vor întoarce la viață. Dumnezeu îi va întări pe cei slabi și, în cele din urmă, va da „vești bune celor săraci”. Aceasta apare într-un interesant fragment din peștera a patra (4Q521), care amintește de unele pasaje din profetul Isaia și de un text din evanghelii în care Iisus își rezumă misiunea: „Orbii își capătă vederea și șchiopii umblă, leproșii se curățesc și surzii aud, morții înviază și săracilor li se binevestește” (Matei 11,5 || Luca 7,22).

Esenienii se consideră unicul Israel autentic, „poporul lui Dumnezeu” (Regula Războiului 3,13), „fiii luminii”, „restul poporului” chemat să unească „toți fiii lui Israel” [...] în comunitatea lui Dumnezeu, conform „planului [divin] etern” Regula Comunității 2, 22-23). În concluzie, unica soluție posibilă față de istorie este ca întregul Israel să abandoneze căile pierzaniei, să se îndepărteze de cei ce l-au dus pe căi greșite și să recunoască rolul de lideri al căpeteniilor sacerdotale din Qumran. Dintre ele va ieși marele preot care, în ziua bătăliei finale, va conduce armata formată din ceilalți preoți, din leviții și bărbații comunității, transformați în soldați, care vor zdrobi oastea dușmanilor lui Dumnezeu: „pe regele neamului kitim [= romanii] și toată armata lui Belial”, „principele împărăției răului” (Regula Războiului 15,2-4; 17,5).

În alte texte se vorbește despre Mesia preoțesc – Mesia lui Aaron, și despre Mesia al Israelului (Mesia politic), care se așază împreună la masa comunității, deși primul loc îi va reveni celui preoțesc (v. Regula Congregației 2,12-21). Regula Comunității menționează și venirea finală a „profetului și a mesiiilor lui Aaron și Israel” (9,11), dar în Documentul de la Damasc pare a fi vorba despre un singur Mesia (12,23-13,1). În orice caz, se stabilește o distincție netă între comunitatea eseniană, aleasă spre a juca rolul principal în lupta finală, sprijinită de Dumnezeu și de îngerii săi, și forțele dușmane: obiectivul victoriei este de a înfrânge „întunericul [...] și de a face să

crească lumina” (Regula Războiului 13,15), adică Dumnezeu să fie recunoscut ca Suveran al suveranilor pe tot pământul.

Pe lângă acest antagonism total față de dușmanii trecuți, prezenți și viitori ai Israelului, există o diviziune profundă în interiorul Israelului însuși. Pe de o parte, sunt cei care s-au angajat liber să „înfăptuiască adevărul, dreptatea și cinstea pe pământ” și de aceea au aderat la comunitate și au intrat în legământul cu Dumnezeu (Regula Comunității 1,5-6); pe de altă parte, există mulțimea „oamenilor răi” (5,1-2), între care cei care au vrut să se despartă și cu care nu trebuie avute legături. Separarea între sfinți și răi, „fiii întunericului”, este absolută; qumraniții au conștiința că au fost chemați la „sfințenia desăvârșită” (8,20) și, ca atare, trebuie să ignore „oamenii grotei” și să păstreze o atitudine interioară de „ură veșnică” față de ei (9,21-22). Învățătorul Dreptății scrie coreligionarilor lui: „Ne-am despărțit de cei mai mulți din popor” (Carta halakica, fragmentele 7 și 8).

Dragostea frățească intensă din interiorul comunității contrastează cu ura fără drept de apel pentru cei care nu-i aparțin: esenienii trăiesc puternic închiși în propriul grup, respingându-i pe cei din afară sau neavând încredere în ei. Este astfel de înțeles că elita eseniană nu arată, la fel ca saduchei și spre deosebire de farisei, un minim interes prozelitist. Sistemul separațiilor include, firește, pe cei care sunt impuri de la natură căci, conform Legii, lor le este interzis să intre în Templu. Paraliticii, orbii, ologii, leproșii, cei ce au un defect fizic nu pot fi admiși în Qumran. Sunt excluși, chiar dacă temporar, și cei ce se găsesc într-o stare de necurăție rituală: nu le este permis să intre în adunarea comunitară până nu se purifică (Regula Congregației 2,3-4). Normal, starea de necurăție rituală nu le permite nici participarea la marșul final a istoriei, alături de îngerii sfinți, așa cum afirmă Regula Războiului (7,4-6).

Un final dramatic

Nu știm ce s-a întâmplat exact spre sfârșitul anului 68 d.H. când un detașament al legiunii Decima Fretensis, care tocmai cucerise Ierihonul, a pornit împotriva Qumranului. Deși qumraniții nu fabricau arme, fiind de aceea numiți de Josephus Flavius „slujitorii păcii” (Războiul 2,8,6), se pare că armata lui Vespasian a întâmpinat rezistență armată din partea membrilor comunității. Ceea ce este indicat și de stratul de cenușă și vârfuri de săgeți descoperit de arheologi, care poate fi datat din această epocă. Cei ce i-au înfruntat

pe romani nu erau, cu siguranță, o formațiune în stilul celor descrise în Regula Războiului, cu mii de oameni perfect instruiți și echipați. Realitatea trebuie să fi fost destul de modestă, chiar minoră, pentru legionarii care au asediat și distrus Qumranul. Pentru qumraniți, poate, era ceasul luptei finale contra neamului *kitim*, nume criptic care, cum am văzut, îi desemna în Regula Războiului pe romani. Acolo citim că *kitim* trebuie să fie zdrobiți (18,3).

Nu știm dacă qumraniții au opus rezistență crezând că se ajunsese la bătălia finală între Mihail și Belial, între fiii luminii și fiii întunericului, bătălia care trebuia să se termine cu „supunerea neamului kitim” (Regula Războiului 1,6) și să aducă pacea universală, care trebuia să însemne „stăpânirea Israelului asupra tuturor” (17,7). Este evident, oricum, că esenienii dispar complet din istorie, nu înainte de a-și fi ascuns în peșterile vecine din deșertul Iudeei biblioteca. Grație acestei previziuni providențiale, putem avea acces direct la gândirea și viața unei grupări unice și singulare în iudaismul din timpul lui Iisus. Sunt încă destule dificultățile de interpretare a textelor qumranite, actualmente toate publicate. De exemplu, rămâne de cercetat sensul faimosului și enigmaticului Manuscris de Aramă, găsit în peștera a treia, care cuprinde un inventar de comori fabuloase, ascunse în întreaga țară.

3.3.3. Mișcările populare și rezistenții

Lunga domnie a lui Irod (37-4 î.H.), exercitată cu mână de fier și frecvente vărsări de sânge, nu a permis nici cea mai mică opoziție. Irod a înțeles lecția de la începutul domniei când a trebuit să lupte, chiar să înfrunte pericolul morții, înainte de a-i învinge pe cei ce se ridicaseră contra lui. Doar așa a putut începe să guverneze *de facto* regatul ce-i fusese încredințat de Roma. Cum a ajuns însă să controleze situația, a înăbușit cu cruzime orice încercare de împotrăvire. Flavius Iosephus nu dă informații despre grupuri de opozanți și probabil că în timpul domniei lui Irod opoziția față de el și față de împăratul roman nu a găsit nici cel mai mic spațiu de manifestare (Antichități 15, 9,5). Dar, de la moartea lui (4 î.H.) și până la cucerirea Ierusalimului de către romani (70 d.H.), fiecare schimbare politică a fost însoțită de încercări de revoltă populară, locale la început, generalizate apoi când, în anul 66 d.H., izbucnește

o puternică răscoală antiromană. Aceasta nu înseamnă însă că sec. I d.H. se caracterizează prin răzvrătiri constante. Marile dificultăți nu vor începe până în anii 50, odată cu consolidarea progresivă a rezistenței armate contra Romei. Înainte de aceasta se constată o atmosferă difuză de protest și revoltă contra puterii romane, chiar dacă numai în câteva ocazii această atmosferă se convertește într-o revoltă populară, de tonalitate mesianică, teocratică sau profetică.

3.3.3.1. Mișcări populare de tip mesianic

După moartea lui Irod (4 î.H.)

Moartea lui Irod și golul de putere ce a urmat dispariției tiranului a provocat o explozie de revolte spontane. Unii se autoproclamă „rege”, unul dintre ei, un anume Simon, sclav al lui Herodot, reușește chiar să-și pună diadema regală (Antichități 17,10,6). Fervoarea populară pe care acest personaj obscur o trezește indică sentimentele de refuz și mânie față de un guvern care doar formal acționase ca iudaic, fără să se fi simțit niciodată astfel. Simon, cu cei ce-l urmau, „o mulțime de aventurieri”, mai ales din Perea, potrivit lui Iosephus Flavius, au prădat câteva din palatele regale construite din ordinul lui Irod, începând chiar cu Ierihonul. Gratus, un ofițer al lui Irod, i-a ieșit înainte cu armata monarhului defunct și, cu ajutorul romanilor, a înăbușit mișcarea și l-a executat pe Simon.

Un alt pretendent regal care a profitat de moartea lui Irod este Athronges, un cioban neînsemnat, originar din Emaus, care, după Iosephus Flavius (Antichități 17,10,7), a strâns „o mare mulțime” de luptători. Se pare că Athronges nu doar și-a pus coroana regală, dar a păstrat puterea „multă vreme” și a eliminat nu puțini oameni de-ai lui Irod, ca și romani, acuzați, primii, de aroganță și, ceilalți, de nedreptăți. Varus, guvernatorul Siriei, a pus capăt revoltei lui Athronges, care se prezenta ca un nou David, miticul rege al Israelului, și el păstor, și el, ca Athronges, cu frați puternici și curajoși.

Un al treilea pretendent, ieșit tot din păturile populare după moartea lui Irod, acționează în Galileea. Numele lui este Iudas, fiul unei căpetenii de bandă de tâlhari, Ezechias. El și adepții săi, „o ceată de oameni depravați” după Iosephus Flavius (Antichități 17,10,5), năvălesc în palatul regal din Sepphoris, pe atunci capitala Galileei, pun stăpânire pe armamentul din arsenal și iau cu ei tot ce

gădesc. Ulterior, Iudas se va dedica banditismului și extorcării, deși „a dorit și domnia”, și e urmat de oameni pe care administrația irodiană îi aruncase literalmente în mizerie. Până la urmă Iudas – care luase în stăpânire Sepphoris – este învins de armata lui Varus, legatul roman al Siriei. Sepphoris este distrus, iar locuitorii lui – toți partizani ai lui Iudas – sunt făcuți sclavi (Războiul 2,5,1).

E de remarcat că versantul religios și revolta socială sunt prezente în toate aceste răzvrătiri armate contra Romei. Nici măcar în revolta lui Iudas, fiul lui Ezechias și căpetenie de tâlhari, nu lipsesc referințele religioase provenite din tradiția israeliană (regele David, de exemplu). Pe de altă parte, cei ce-i urmează pe acești lideri spontani sunt oameni într-o situație economică disperată, zilieri sau chiar mici proprietari asupra cărora a căzut cu mai multă duritate povara fiscală a regelui Irod. Atât Iudas, cât și Athronges, dar și Simon, provin din zonele rurale ale țării și atacă zonele urbane și centrele de putere. Succesul momentan al acestor „mesia”, care reușesc să mobilizeze un număr considerabil de țărani din Perea, Iudeea și Galileea, se explică doar prin faptul că dau expresie concretă speranțelor populare în eliberarea imediată de opresori și restabilirea dreptății sociale. Vechea aspirație apocaliptică devine realitate, chiar dacă pentru puțin timp.

În timpul Primului Război Iudaic (66-70 d.H.)

Figurile mesianice vor reapărea în forță în timpul Primului Război Iudaic, mai ales la Ierusalim. Între liderii rezistenței armate contra romanilor care au adoptat forme și practici regale se află Menahem, căpetenia grupului de luptători care ocupase fortăreața Masada, devenit apoi, la Ierusalim, primul conducător al răsculaților contra Romei. Menahem, care se plimba prin oraș în veșminte regale, a fost asasinat de zeloții grupului lui Eleazar, fiul lui Simon, un preot (Războiul 2,7,8). Poate nu a fost străin de asasinat faptul că zelotismul radical cu greu putea accepta ca o figură monarhică să ocupe, într-o formă sau alta, locul lui Dumnezeu.

Un al doilea pretendent regal din această perioadă a fost, probabil, Simon bar Giora, originar din sudul Iudeei sau, poate, din Gerasa (Decapolis). Simon a organizat un puternic grup de șoc, promițând eliberarea deținuților – acțiune tipic mesianică – din toată Iudeea înainte de a intra în Ierusalim și de a-l ocupa. Grupul lui Simon bar Giora s-a baricadat în palatul regal al lui Irod – ultimul focar al rezistenței iudaice în capitală – pe care legiunile lui Titus,

generalul roman, l-au putut ocupa doar după câteva zile de la distrugerea Templului. Dus la Roma ca prizonier de război, Simon a fost purtat în lanțuri în cortegiul triumfal al generalului victorios; apoi a fost executat ca pretendent regal și, ca atare, acuzat de înaltă trădare față de Cezar.

3.3.3.2. Mișcări populare de tip teocratic

Iuda Galileeanul (6 d.H.)

Nu este deloc sigur că pretendenții mesianici apăruiți după moartea lui Irod (4 d.H.) ar fi avut idei teocratice, ar fi luptat, adică, pentru instaurarea unui regim politic guvernat doar de Legea lui Dumnezeu, unicul stăpân al pământului (nu împăratul Romei, intrus și blasfemator!). Motivația religioasă domină însă mișcarea populară inițiată de Iuda Galileeanul, în anul 6 d.H., cu ocazia unei alte schimbări politice importante: destituirea lui Arhelau, fiul lui Irod, din funcția de etnarh al Iudeei și transformarea acesteia în provincie romană.

Iuda era originar din Gaulanitida, teritoriu vecin Galileei – de aici porecla Galileeanul –, dar acționează în Iudeea, incitând populația contra Romei și declanșând o răscoală legată de *tributum soli*, pe care romanii vor să-l impună. Principiul lui Iuda este clar: pământul este al lui Dumnezeu, nu al împăratului. De aceea, acesta din urmă nu are nici un drept să greveze posesiunea pământului cu un impozit. Mișcarea condusă de Iuda este o combinație între ideologia teocratică și protestul social împotriva înăbușitoarei fiscalități sub care se afla populația și împotriva noilor pretenții ale romanilor.

Tema impozitelor apăruse deja în plângerile adresate lui Arhelau, la numirea acestuia ca etnarh în anul 4 î.H. Josephus Flavius le prezintă astfel: „Unii au cerut prin strigăte scăderea impozitelor, alții suprimarea taxelor vamale și, ceilalți, eliberarea deținuților” (Războiul 2,1,2). Lucrurile se înrăutățiseră după 10 ani când, odată cu exilarea lui Arhelau, Iudeea (cu Idumeea) și Samaria se transformă în provincia romană Iudeea și depind direct de un prefect sau guvernator, un înalt funcționar imperial, cu jurisdicție judecătorească și fiscală directă. Atunci, Quirinius, legatul roman al Siriei, ordonă să se facă censul populației din noua provincie pentru stabilirea bazelor de impozitare, a impozitelor care, începând de acum, vor îngroșa tezaurul statului roman. Din acest moment, regimul fiscal al Iudeei va

fi subordonat direct Romei. În celelalte două teritorii iudaice (Galileea și Perea), impozitele vor fi colectate însă de Antipa, guvernant irodian și, deci, evreu.

Dar măsura fiscală adoptată de autoritatea romană din Iudeea contrazice principiile religioase iudaice, așa cum le interpretează Iuda Galileeanul, un „învățător [al Legii]”, căruia i se alătură, după cum relatează Josephus Flavius (Antichități 18,1,1), un anume Sadoc, un fariseu. Pentru Iuda, censul roman este o inovație care atentează la principiul sfânt al pământului ca proprietate exclusivă a Domnului, în măsura în care se dorește evaluarea lui și impunerea unui *tributum soli* corespunzător. Această evaluare (*apotimēsis*) este, pentru Israel, o sclavie înjosoare (Antichități 18,1,1) care încalcă drepturile lui Dumnezeu și sistemul obișnuit de recensăminte al poporului evreu, care implica doar plata de *tributum capitis*, adică impozit *per capita* (despre tema recensământului, v. mai jos 4.2.).

Astfel încât, nu pare exagerat să vedem în doctrina lui Iuda Galileeanul – care va constitui, ulterior, baza teoretică a grupurilor de rezistență și de zeloți – o radicalizare a teoriilor politico-religioase ale fariseilor. Într-adevăr, cum observă M. Hengel, unii farisei apropiați lui Șammai, învățătorul Legii, priveau cu simpatie violența revoluționară. Iuda Galileeanul nu este un zelot (acest grup nu se va organiza până la sfârșitul Primului Război Iudaic), dar ideile acestui învățător al Legii vor fi puse în practică și vor contribui la declanșarea înfruntării militare directe cu romanii. Într-un limbaj mai actual, s-ar putea spune că doctrina lui Iuda Galileeanul reprezintă puntea între naționalismul non-violent al fariseilor și naționalismul hotărât violent al zeloților, luptătorii contra Romei. Trebuie remarcat însă că problema nu e pur și simplu de teorie politică, ci esențial religioasă, cu toate evidentele consecințe politice pe care le implică. Într-adevăr, Iuda Galileeanul nu pare a fi fost un activist politic în sens strict, chiar dacă – așa cum afirmă Faptele Apostolilor (5,37) – a avut numeroși adepți și moartea lui a fost probabil violentă. Unii autori îi atribuie un anumit rol de lider mesianic, dar ideea mesianică nu este în mod necesar legată de teocrație, afirmarea radicală a unicei stăpâniri a lui Dumnezeu.

Este de înțeles, din toate aceste motive, că Josephus Flavius îl califică pe Iuda Galileeanul drept fondator al unei „a patra filosofii” a poporului iudeu (Antichități 18,1,6), care se adaugă doctrinelor sau „filosofiilor” fariseilor, saducheilor și esenienilor. Principiile lui vor triumfa hotărât în urma revoltei contra Romei, care va implica

ruperea imediată a relațiilor cu împăratul: se va suprima sacrificiul zilnic oferit pentru el în templul din Ierusalim și se va întrerupe total plata tributului către fiscul roman. În acord cu teoriile lui despre libertatea națiunii iudaice, monedele bătute la Ierusalim în timpul Primului Război Iudaic (66-70) vor purta inscripția: Libertate/Izbăvirea Sionului.

Mai trebuie observat că tributul se plătea cezarului în dinari, moneda romană pe care era gravată figura acestuia, ceea ce încălca primul precept al Legii, în care este inclusă interdicția idolatriei: „Să nu-ți faci chip cioplit și nici un fel de asemănare a nici unui lucru din câte sunt [...] pe pământ, jos [...]” (Exodul 20,4; Deuteronomul 5,8). Dogma esențială a religiei iudaice, repetată zilnic de fiecare israelit („Ascultă, Israele, Domnul Dumnezeu nostru este singurul Domn”, Deuteronomul 6,4), era interpretată escatologic, ca și cum ar fi sosit timpul final al istoriei și ca și cum autoritatea oricărui suveran pământean, precum împăratul roman, n-ar fi avut nici o validitate. Pentru Iuda Galileeanul nimeni pe pământ nu putea fi numit *domn* fiindcă Dumnezeu, nu cezarul, era Domn în Israel și pe întregul pământ. Trebuia, deci, păstrată Legea cu fidelitate și fără echivoc și, dacă lupta pentru ca suveranitatea lui Dumnezeu să fie efectivă implica pierderea propriei vieți, exista certitudinea unei vieți viitoare pentru, cei care se angajaseră să-l servească pe Dumnezeu, pe nimeni altcineva, dându-i ceea ce i se cuvenea. Credința în înviere, apărută de farisei, făcea parte și din speranța teocratică a rezistențelor.

Problema tributului către Cezar

Ideile teocratice ale lui Iuda Galileeanul au avut ecou în sec. I, mai ales în Iudeea. O dovadă este întrebarea de natură politico-religioasă pe care i-o pun lui Iisus unii farisei și irodieni, legată de plata tributului către împăratul roman (v. Marcu 12,13-17 || Matei 22,15-22 || Luca 20,20-26). Ne aflăm la Ierusalim, în anii 29-30 d.H. Fariseii sunt interesați de dimensiunea religioasă a problemei: „Se cuvine [conform Legii] a da dajdie Cezarului sau nu?” (Marcu 12,14). În ultimă instanță, îl întreabă pe Iisus ce crede despre interpretarea Legii propusă de Iuda Galileeanul.

Pe de altă parte, fariseii sunt însoțiți de irodieni, adepții suveranilor din dinastia lui Irod cel Mare: Irod Antipa, pe atunci tetrah al Galileei și Perei, și Irod Filip, care guvernează Gaulanitida și alte teritorii din nord-estul Iordanului. Cum am arătat, suveranii irodieni

colectează ei înșiși impozitele de la popor, astfel că supușii lor evrei nu sunt obligați să plătească impozit direct cezarului. Pentru irodieni, așadar, poziția lui Iisus față de tribut are și relevanță politică: „Să dăm sau să nu dăm?” (Marcu, 12-14). Cu această a doua întrebare, mult mai pragmatică, irodienii vor să afle, ca și fariseii, dacă Iisus se va arăta de acord cu tezele lui Iuda Galileeanul și se va pronunța contra Romei sau dacă va da un răspuns politic corect (cu un „depinde”), distingând între regimul fiscal roman și cel irodian. În acest al doilea caz, ar fi apărut semnificativ slăbită radicalitatea pe care se presupunea că ar trebui să o aibă un învățător al Legii ca Iisus, cineva care, în ochii poporului, trebuia să apere drepturile lui Dumnezeu, nu ale cezarului.

Răspunsul lui Iisus conține principiul religios indiscutabil al doctrinei lui Iuda Galileeanul: „Dați lui Dumnezeu cele ale lui Dumnezeu”. Nu leagă însă acest principiu de opoziția directă și violentă față de împărat, pentru apărarea libertății politice a Israelului, cum cerea Iuda. Cu alte cuvinte, Iisus nu se înscrie în nici o teocrație; dar nici nu ia atitudine în favoarea sau împotriva puterii romane. Propoziția „Dați cezarului cele ce sunt ale cezarului” e de o remarcabilă ambiguitate, apropiată de ambiguitatea întrebării ce i-a fost pusă. Nu este clar dacă sensul frazei este refuzul de a plăti, formulat ironic („luați banul ăsta și dați-i-l înapoi cezarului: să și-l păstreze, că e al lui!”); sau un asentiment bazat pe prudență („plătiți tributul celui ce are puterea, să nu vină el și să fie mai rău”) sau fraza nu exprimă, până la urmă, decât o anumită indiferență („să facă fiecare ce crede cu banul lui: problema importantă e alta”). După Iisus, important e să se recunoască întâietatea lui Dumnezeu și să i se dea ceea ce i se cuvine: adeziunea din inimă, fără condiții și fără condiționări. De aceea greutatea răspunsului cade pe afirmația finală: „Dați lui Dumnezeu cele ale lui Dumnezeu”. Pe bună dreptate G. Theissen compară acest răspuns cu o altă afirmație asemănătoare a lui Iisus: „nu puteți să slujiți deodată și pe Dumnezeu și pe banii” (Matei 6,24; Luca 16,13)¹.

În anul 44 d.H. Agrippa I, care reușise să reunifice într-un singur regat teritoriile bunicului său Irod și care era bine privit de iudei, moare și, odată cu el, se sfârșește visul unui suveran nestrăin. Acum, toate trei teritoriile cu populație majoritar iudaică (Iudeea, Galileea și

Pereea) devin dependente direct de un procurator roman (v. 3.4.2.). Tema tributului se pune cu intensitate sporită. În acest context, doi fii ai lui Iuda Galileeanul, Iacob și Simon, reiau principiile teocratice ale tatălui și reaprind revolta contra Romei. Nu știm cât de larg a fost sprijinul popular. E sigur doar că Tiberius Alexandru, guvernatorul Iudeei între 46 și 48 d.H., evreu de origine, dar care-și renegase credința, i-a crucificat (Antichități 20,5,2).

3.3.3.3. Mișcări populare de tip profetic

Ioan Botezătorul și Iisus din Nazaret (anii 20-30 d.H.)

Prima figură profetică din sec. I d.H. cunoscută este aceea a lui Ioan Botezătorul, activ în deșertul Iudeei și în regiunea Iordanului, și anume în teritoriul Preei și, poate, și în Iudeea, în deceniul 2. Regiunea Preea sau Transiordania aparținea atunci domeniilor lui Irod Antipa (4 î.H.-39 d.H.), suveranul care va ordona uciderea lui Ioan după ce acesta va predica pocăința înainte de sosirea iminentă a sfârșitului. Ioan este așadar un profet escatologic și așa se și prezintă, cu o viață total austeră, în contrast cu luxul lui Antipa, și care predică tuturor, bogați și săraci, drepti și păcătoși, practicanți ai Legii și ignoranți ai ei. Figura lui – asemănătoare marilor profeți ai Israelului – impresionează prin autenticitate și atrage simpatia oamenilor, veniți din tot teritoriul iudaic. Ioan „bărbat drept și sfânt”, va ajunge să aibă un grup numeros de discipoli care vor boteza și ei și-i vor păstra memoria și după moartea violentă. Totul susține ipoteza că, în 28/29 d.H., Ioan a fost executat de Antipa, instigat de a doua lui soție, Irodiada, nepoata lui Irod cel Mare și, ca atare, nepoată lui Antipa însuși. Critica publică a unei situații matrimoniale care încălca direct Legea iudaică și sentimentele religioase ale poporului îi va aduce moartea (v. 4.5.2.3.).

Și Iisus din Nazaret, pe care Ioan îl botezase, împărtășește spiritul profetic al acestuia. Predicarea lui începe prin anunțarea manifestării regalității lui Dumnezeu, a Împărăției lui Dumnezeu, acum și aici. Această bună veste, deschisă tuturor, dar adresată mai ales săracilor și dezmoșteniților, bolnavilor și păcătoșilor, cere pocăința. Iisus acționează înăuntrul și în afara Galileei, merge la Ierusalim și, deci, nu duce o viață ascetică în deșert, ci se mișcă dintr-un loc într-altul, mai ales prin zonele rurale din Galileea de Jos, urmat de un grup de ucenici care-și împart viața cu el. Comportamentul lui profetic se

¹ În Biblia Ortodoxă românească: „nu puteți să slujiți lui Dumnezeu și lui mamona”.

manifestă în vindecări, exorcisme și alte semne neobișnuite, primite cu entuziasm de oameni care-și aduc la el bolnavii și-i ascultă predicile. Iisus evită confruntarea directă cu Antipa și cu puterea romană și-și îndreaptă cuvântul profetic împotriva Templului din Ierusalim, de la care cere purificare spirituală. Aristocrația sacerdotală a Templului este cea care îl consideră o amenințare și face presiuni asupra guvernatorului roman, Pilat din Pont (26-36 d.H.), să îl condamne la moarte. Iisus din Nazaret va muri răstignit în ajunul Paștelui, foarte probabil vineri 7 aprilie, anul 30 d.H.

Epoca anterioară Primului Război Iudaic (anii 30-66 d.H.)

Știrea singulară despre un profet samaritean care a chemat oamenii pe muntele Garizim susținând că acolo vor găsi vasele sfinte îngropate de Moise trebuie situată în jurul anului 36 d.H. Era vorba de o mulțime inofensivă, dar guvernatorul roman Pilat din Pont a ordonat să fie masacrați. Protestele samaritenilor s-au soldat cu îndepărtarea lui Pilat din funcție (Antichități 18,4,1).

Restul profeților sunt evrei. Sub procuratorul Cuspius Fadus (44-46 d.H.), Teudas a convins un mare număr de oameni (Faptele 5,36 vorbesc de 400) să-l urmeze în deșert până la Iordan. Spunea că este profet și că, la porunca lui, apele râului se vor despărți și-l vor putea trece cu piciorul pe uscat. Fadus a atacat și ucis câțiva adepți ai lui Teudas și pe Teudas însuși, al cărui cap a fost dus și expus la Ierusalim (Antichități 20, 5,1). E evident că Teudas voia să realizeze un semn profetic, repetând trecerea miraculoasă a Iordanului din timpul lui Iosua. Această minune trebuia să indice o nouă cucerire a țării, de această dată de la romani, actualii ocupanți.

În timpul guvernării procuratorului Antonius Felix (52-60 d.H.), un personaj cunoscut drept Egipteanul a adunat „patru mii de sicari”, conform Faptele 21,38 (Josephus Flavius vorbește de 30 000, Războiul 2,13,5) și i-a dus în deșert și de acolo pe Muntele Măslinilor. Egipteanul – care „s-a dat drept proroc” – anunțase că, la ordinul lui, zidurile Ierusalimului se vor prăbuși, cum căzuseră miraculos zidurile Ierihonului în timpul lui Iosua, și ei vor intra triumfal în oraș, vor învinge garnizoana romană și vor instaura un regim politic și religios bazat exclusiv pe Legea iudaică (Antichități 20,8,6). Trupele romane staționate în oraș au ieșit și au ucis în masă pe revoltați, cel ce-i ațâțase scăpând.

Tot în timpul guvernării lui Felix acționează un profet anonim care anunță că se vor produce în deșert semne ale eliberării, cu referire la timpul exodului (Antichități 20,8,6; Războiul 2,13,4).

Un alt personaj, un „șarlatan” potrivit lui Josephus Flavius, a condus lumea în deșert în timpul procuratorului Porcius Festus (60-62 d.H.), cu promisiunea mântuirii și eliberării de toate relele, anunțând, adică, un nou exod (Antichități 20, 8, 10). Totul se sfârșește printr-un alt masacru înfăptuit de trupele romane.

Să remarcăm că circumstanțele în care acționează toți acești profeți din anii 40, 50 și 60 sunt foarte asemănătoare. Flavius Josephus rezumă astfel activitatea lor în timpul lui Felix: „... au apărut șarlatani și oameni plini de vicleșuguri, care sfătuiau mulțimea să-i însoțească în pustiu, unde urmau ei să facă semne și minuni cu ajutorul proniei divine” (Antichități 20,8,6). Dar descrierea este valabilă pentru ansamblul ultimei epoci a procuratorilor romani (44-66 d.H.). Situațiile se repetă. Personaje charismatice anunță că acțiunea eliberatoare finală a lui Dumnezeu este iminentă și că toți pot lua parte la ea. Prevestirea acestei eliberări atât de așteptate va fi un semn miraculos, explicabil doar prin intervenția divină, care evocă una dintre minunile făcute de Dumnezeu în timpul exodului: traversarea deșertului și sosirea pe pământul făgăduinței cu ajutorul lui Moise și/sau Iosua. De aceea este menționat deseori exodul în promisiunile acestor profeți. Latura revoluționară se vede în convingerea că dușmanii, romanii, vor dispărea și se va restabili dreptatea pentru toți. Mai mult, acest lucru se va întâmpla într-un mod miraculos – prin intervenția lui Dumnezeu – în concordanță cu gesturile făcute de el în trecut, la trecerea Iordanului sau la căderea zidurilor Ierihonului.

Oamenii simpli, păturile de jos, așteaptă cu bucurie un eveniment definitiv care să pună capăt inegalităților sociale și nedreptății în care trăiesc, împinși de incompetența și corupția autorităților romane: eliberarea divină implică sfârșitul brusc al tuturor relelor. Febra profetică, indiciu al disperării multora, nu s-a oprit nici în ultimele zile ale asediului Ierusalimului când, în timp ce Templul era în flăcări, unii așteptau încă un semn din cer care să le aducă eliberarea atât de râvnită.

În contrast cu toate aceste figuri de tip profetic care mobilizează mulțimile cele mai defavorizate și chinuite și le târăsc spre dezastru, apare, în anul 62 d.H., figura unui profet charismatic: Iisus, fiul lui Ananias. Josephus Flavius spune că era un țăran fără cultură care

străbătea Ierusalimul anunțând că orașul și Templul vor fi distruse. Lovit cu sălbăticie, nu s-a apărat și nu s-a văicărit. Repeta doar strigătul că nenorocirea se va abate asupra orașului. Dus în fața procuratorului, nu a cerut iertare și nu a plâns și acesta, după ce a pus să fie biciuit, l-a lăsat să plece socotindu-l nebun. Profetul a continuat să prevestească distrugerea orașului până la moartea sa, în Ierusalim, în timpul asediului (Războiul, 6,5,3) (v. 6.2.1.3.).

G. Theissen observă cu îndreptățire că, dintre toți acești profeți, doar Ioan Botezătorul, Iisus din Nazaret și Iisus, fiul lui Ananias, vorbesc în mesajul lor despre judecata care impune pocăința întregului popor în fața sosirii iminente sau prezente a lui Dumnezeu. Celelalte figuri profetice promet o salvare care va veni o dată pentru totdeauna, în mod miraculos și impetuos: minunile cele mai mari din istoria Israelului se vor repeta întocmai. Deznodământul a fost însă total diferit.

3.3.3.4. Grupurile de rezistenți. Zeloții

Rezistența armată împotriva romanilor a început, probabil, ca fenomen curent, abia după moartea lui Agrippa I (44 d.H.), regele care a întruchipat în ochii multor evrei speranțele mai mult sau mai puțin imediate de eliberare de sub jugul roman. Nu trebuie uitat că Agrippa era nepotul popularei Mariamne, ultima prințesă din dinastia hasmoneilor – suverani ai unui stat independent – cu care Irod, idumeu de origine, se căsătorise spre a se lega cu casa regală iudaică. Relațiile dintre rege – blând la fire – și supușii săi au fost bune, fără semne rău prevestitoare.

Agrippa era văzut ca un om care respecta scrupulos Legea și participa la ritualul Templului într-o asemenea măsură încât de Sărbătoarea Corturilor, în anul 41 d.H., a citit chiar public un fragment din Sfintele Scripturi. Venea des la Ierusalim și a început lucrările celui de-al treilea zid, destinat să întărească flancul nordic, cel mai slab, al apărării orașului. Pe monedele bătute în timpul său la Ierusalim nu este gravată nici o figură umană, în conformitate cu Legea iudaică și exigențele teocratice, dar cele bătute în orașele greco-iudaice, ca Tiberiada, poartă efigia împăratului, iar cele din Caesarea Maritima efigia sa. În ciuda acestei duplicități, Josephus Flavius nu încetează să se refere encomiastic la practicarea religiei iudaice de către Agrippa care, „nu lăsa să treacă o zi fără să aducă

jerfta îndătinată” (Antichități 19,7,3). Fariseii în special s-au arătat fervenți adepți ai regelui iudeu. Pe de altă parte, Agrippa a fost foarte ostil comunității creștine din Ierusalim: a ordonat execuția lui Iacob, fiul lui Zevedeu, și l-a închis pe Petru, căpetenia celor doisprezece apostoli.

Agrippa fusese educat la curtea imperială și-l cunoștea personal pe împărat (Caligula întâi, apoi Claudius). Încrederea de care se bucura la curte i-a adus reunirea, sub jurisdicția lui, a teritoriilor bunicului său Irod. Dar Agrippa, ca și Irod, avea un regat bicefal, în parte iudaic, în parte grecesc, și trebuia să dea satisfacție tuturor supușilor. Printre rânduri citim în Josephus Flavius că Agrippa, cum făcuse și Irod, s-a comportat ca un suveran elenistic când trebuia, fără să se constate în acest punct reticențe deosebite. Astfel Josephus Flavius (Antichități 19,8,2) și Noul Testament (Faptele 12,19-23) spun că moartea rapidă a regelui a fost precedată de un strigăt de entuziasm al mulțimii adunate în teatrul din Caesarea Maritima, în timp ce i se adresa îmbrăcat într-un veșmânt de argint: „Acesta e glas dumnezeiesc, nu omenesc!” Ambițiile politice ale lui Agrippa par, deci, clare. Chiar din timpul vieții, Claudius i-a interzis să termine al treilea zid al Ierusalimului, iar după moartea lui, consilierii împăratului au blocat trecerea regatului fiului său, tânărul Agrippa II (Antichități 19,9,2). Frustrarea iudeilor a fost imensă și a reaprins, cu mai multă putere, focul care avea să cuprindă țara și să o devasteze, odată cu dezastruosul Prim Război Iudaic. În anul 44 d.H., Iudeea, de data asta împreună cu Galileea și Perea, vor trece sub autoritatea directă a procuratorului roman.

În timpul celei de-a doua etape a guvernatorilor romani

Am văzut că revenirea guvernatorilor, după paranteza reprezentată de Agrippa I, a suscitat reacții populare imediate, nu lipsite de o anumită disperare (ca în cazul liderului profetic numit Egipteanul). Dar starea de revoltă contra Romei s-a intensificat în anii 50, odată cu procuratorul Felix, despre care Tacitus spune: „Bărbat cât se poate de crud și libidinos, a exercitat puterea împăratului cu fire de sclav (*servili ingenio*)” (Istoriei 5,9). Încălcând Legea iudaică, ce interzicea căsătoriile mixte, Felix s-a căsătorit cu Drusila, fiica lui Agrippa, și n-a încetat să taie și să spânzure și să jighească constant poporul iudeu. Furia contra Romei a devenit imensă, mai ales în rândurile păturilor populare. Până atunci, violența contra ocupantului fusese episodică, dar acum încep să circule prin țară cete de „tâlhari”, termen peiorativ

folosit de Flavius Josephus pentru a desemna grupurile situate tot mai aproape de protestul politic: acești „tâlhari” se prezintă ca dușmani ai claselor avute și ai ocupanților romani. Represaliile lui Felix au fost de maximă duritate, cu crucificări și toate celelalte pedepse posibile.

Cetelor de „tâlhari” li s-au adăugat curând grupuri de „sicari”, care comiteau asasinat, mai ales în zonele urbane, cu un pumnal scurt (*sica*): din Faptele 21,38, reiese că un lider ca Egipteanul a reușit să unească patru mii. Deși sicarii eliminau romani sau evrei considerați colaboraționiști, frontiera cu crima organizată era fluidă. Josephus Flavius menționează cazul fostului mare preot Ionathan, fiul lui Anna, asasinat de un sicar la instigarea procuratorului Felix însuși (Antichități 20,8,5).

Cetele de tâlhari și sicari nu erau ceva cu totul nou. Deja în procesul lui Iisus (anul 30 d.H.) apare figura lui Baraba, un „tâlhar” (Ioan 18,40), un personaj „vestit” (Matei 27,16) care, potrivit lui Marcu 15,7 și Luca 23,19, fusese întemnițat pentru un asasinat cu un grup de răzvrătiți, în timpul unor tulburări la Ierusalim (v. 6.2.4.4.). Acum, însă, situația se înrăutățește, odată cu degradarea comportamentului guvernatorilor romani, tot mai corupți și incapabili, și cu intervenția figurilor profetice care, cum am văzut, vesteau eliberări divine spectaculoase, soldate cu alungarea ocupanților romani și independența țării. În spatele acestor figuri și grupuri sunt speranțe de tip mesianic care se aprind și se temperează în funcție de circumstanțe, dar care formează un orizont constant în viața poporului iudeu. Confruntările din Ierusalim nu ocolesc nici măcar clasa sacerdotală. Aristocrația sacerdotală, în bune relații cu Felix, comitea constant abuzuri, însușindu-și chiar unele zeciuieli care aparțineau preoților din păturile inferioare. Astfel încât, când a izbucnit războiul, în 66 d.H., a izbucnit concomitent și o revoltă socială împotriva establishmentului Templului, în timpul căreia au fost asasinați nu puțini capi ai acestei instituții.

În timpul Primului Război Iudaic (66-70 d.H.)

Istoria Primului Război Iudaic (66-70 d.H.) este un amestec de acțiuni curajoase și aproape desperate contra unui inamic mult superior, format din trei sau patru legiuni, cohorte auxiliare, cavalerie și trupe auxiliare ale regilor asociați cu Roma (între care un evreu, Agrippa II, pe atunci suveran al unei părți din Galileea și Perea), alături de lupte interne între evreii înșiși, care vor înceta doar când inamicul comun

ajunge la porțile Ierusalimului, ultima redută după Masada. După ce întreaga Galileea cade în mâinile romanilor (și Josephus Flavius, comandantul iudeu, este făcut prizonier), războiul se concentrează în asediul Ierusalimului.

În capitala iudaică se refugiază, după dezastruoasa campanie din Galileea, Ioan din Giscala. Ioan e un personaj fără prea multe scrupule care, împreună cu grupul său armat, devine curând stăpânul orașului. Căpeteniile claselor avute din Ierusalim – cu Sanhedrinul ca organ suprem – care-și împărțiseră conducerea operațiilor contra romanilor, sunt depășite de evenimente. Oamenii lui Ioan din Giscala au eliminat pe Anan și pe Iisus, fiul lui Gamaliel, care ocupaseră funcția de mare preot, și alți membri ai aristocrației sacerdotale și laice. Acum, mai mult ca oricând, războiul iudaic devine un război popular, fără organizare, condus de lideri charismatici, în mâinile cărora se află destinul politic al iudaismului. Sosirea unui alt lider al rezistenței, Simon bar Giora, transformă Ierusalimul într-un câmp de bătălie cu grupul rival al lui Ioan din Giscala, care își împărțise orașul în zone de influență cu Eleazar. Situația ajunge sub controlul total al zeloților, nume generic cu care Josephus Flavius desemnează grupurile rezistențelor, veniți din diferite puncte ale țării, care participă la apărarea Ierusalimului în fața romanilor.

De fapt, doar Ioan din Giscala – galileean – și Eleazar, fiul lui Simon – sacerdot – pot fi numiți zeloți, căci Simon bar Giora și Menahem sunt lideri de tip mesianic care, cum am văzut (3.3.3.1.) se prezintă ca pretendenți regali. Zeloții sunt rezistenții cei mai radicali. Devotamentul lor pentru cauza lui Dumnezeu, pentru Templu și pentru Lege se voia absolut, fără concesi, asemenea celui al lui Finees, nepotul lui Aaron, ucigașul unui evreu apostat care adorase zeii moabiți (v. Numerii 25,1-15). În același timp, speranța într-o intervenție iminentă și decisivă a lui Dumnezeu împotriva romanilor, inamicii Israelului, îi făcea să treacă peste toate nenorocirile și prin cele mai dure încercări cu un curaj extraordinar. Nu e deci de mirare că marele zbucium și suferințele din timpul asediului Ierusalimului au fost interpretate de zeloți ca un semn al sosirii sfârșitului. Lupta lor îndârjită împotriva romanilor avea accente escatologice.

În acest punct, există asemănări evidente între zeloți și esenieni. Și nu este lipsit de justificare să presupunem că esenienii supraviețuitori după distrugerea Qumranului s-au putut îndrepta spre Ierusalim: romanii le distruseseră mănăstirea de la Marea Moartă,

ceea ce arăta, din perspectiva Jor, că sfârșitul lumii bătea la ușă. Poate în acest context, de convingere profundă în apropierea sfârșitului și în iminența manifestării victorioase a lui Dumnezeu, trebuie interpretată arderea proviziilor de către zeloți în plin asediu: „ei priveau cu fețe vesele la cetatea în flăcări și își spuneau că sunt gata să-și primească sfârșitul...” (Războiul 6,7,2). Potrivit lui Josephus Flavius, chiar după ocuparea și distrugerea sanctuarului de către romani, zeloții, înfrânți și luați prizonieri, i-au cerut, fără succes, generalului Titus să le permită să se retragă în deșert spre a aștepta acolo ceea ce, după ei, era pe punctul să se împlinească: eliberarea divină care trebuia să coincidă cu sfârșitul istoriei, ale cărui semne erau, în concepția lor și în apocaliptica populară, distrugerea Ierusalimului și distrugerea Templului.

Rezistenți în timpul lui Iisus?

Reflecțiile anterioare asupra activității rezistențelor în epoca posterioară lui Iisus ne ajută să distingem situația din anii 40-60 de cea din timpul vieții lui Iisus. Grupurile armate ale rezistențelor, cu activitate continuă împotriva puterii romane, apar doar începând din anii 50; zeloții, cei mai radicali dintre rezistenții antiromani, sunt activi și organizați odată cu începutul războiului contra Romei (66 d.H.). Din punct de vedere istoric, nu se poate vorbi despre zeloți înainte de anul 50 d.H. În timpul lui Iisus nu există o rezistență armată sistematică împotriva Romei și, cu atât mai puțin, acțiuni războinice ale zeloților.

Există, este adevărat, probleme fierbinți, precum plata tributului către cezar, foarte dezbătute (v. 3.3.3.2.). Există și protest social și tâlhărie, multe speranțe neîmplinite, oameni, ca Baraba, și cete care se găsesc la granița dintre tâlhărie și rezistență antiromană. Pe de altă parte, apărarea Legii caracterizează toate grupările religioase ale epocii, în primul rând pe farisei. Pe o linie nu foarte depărtată de aceea a fariseilor sunt alți „militanți” ai Legii, *zeloșii* Legii, care îmbină radicalismul religios și naționalismul politic și care, fără a practica violența, sunt înclinați să o justifice, cel puțin din punct de vedere teoretic. Se poate ca unul dintre aceștia să fi fost Simon Zelosul (nu Zelotul), un membru al grupului celor doisprezece ucenici, cercul intim al lui Iisus (v. Marcu 3,18). Probabil că, după acceptarea chemării lui Iisus, lucrurile nu au fost deloc ușoare pentru Simon, nici pentru Natanael Bartolomeu, „cu adevărat israelit” (Ioan 1,47), expresie care ar putea indica o afinitate între convingerile

acestor doi ucenici. (V. 4.5.3.3.) Oricum, refuzul oricărei violențe, iubirea față de dușmani, afecțiunea pentru străini (mai ales samariteni), severitatea atenuată a modului de a concepe respectarea sabbatului, faptul de a se așeza la masă cu păcătoși publici, precum prostituatele și collectorii de impozite, și, în sfârșit, prezența unuia dintre aceștia, Levi, în grupul ucenicilor, toate acestea reprezentau pentru oamenii devotați Legii lui Moise, chemați să devină ucenici ai lui Iisus, o schimbare substanțială de perspectivă. (V. 4.5.3.3.)

Armand Puig

Un profil
biografic

